

Profili glasača radikalne desnice - slučajevi izbora u Švedskoj, Italiji, i Poljskoj

---

Ciguljin, Almina

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:295716>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij novinarstva

Almina Ciguljin

**PROFILI GLASAČA RADIKALNE DESNICE – SLUČAJEVI IZBORA U ŠVEDSKOJ,
ITALIJI, I POLJSKOJ**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2023.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij novinarstva

**PROFILI GLASAČA RADIKALNE DESNICE – SLUČAJEVI IZBORA U ŠVEDSKOJ,
ITALIJI, I POLJSKOJ**

FAR-RIGHT VOTERS' PROFILES: A CASE STUDYY OF ELECTIONS IN SWEDEN,
ITALY AND POLAND

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Kosta Bovan

Studentica: Almina Ciguljin

Zagreb,
lipanj, 2023.

Sadržaj

I Uvodna razmatranja.....	1
II Pregled literature.....	2
2.1. Radikalna desnica.....	2
2.2. Online sfera i radikalna desnica.....	3
2.3. Društveni mediji i političko ponašanje.....	5
Pregled slučajeva.....	6
Poljska.....	6
Švedska.....	9
Italija.....	13
III Metodologija.....	14
Rezultati.....	18
Švedska.....	18
Medijske navike.....	26
Poljska.....	29
Italija.....	37
Diskusija.....	42
Zaključak.....	47
Literatura.....	48

Popis ilustracija

Grafikon 1.2. Glasači Švedskih demokrata: regionalna rasprostranjenost.	19
Tablica 1.3. Prosjek vrijednosti na skali lijevo-desno Švedska.	20
Tablica 1.4. Prosjek povjerenja u političare Švedska	21
Tablica 1.5. Prosjek povjerenja u pravni sistem Švedska	22
Tablica 1.6. Prosjek povjerenja u Ujedinjene narode Švedska.	22
Tablica 1.7. “Politički sustav dozvoljava ljudima da imaju utjecaj na politiku” Švedska	22
Tablica 1.8. Povjerenje u Europski Parlament Švedska.	23
Tablica 1.9. Stavovi naroda i stavovi elita u državi Švedska.	23
Tablica 1.10. Zadovoljstvo demokracijom u zemlji Švedska.	23
Tablica 1.11. Samopouzdanje za učešće u politici Švedska	24
Tablica 1.12. Stavovi prema priljevu migranata iste rase/etniciteta Švedska	24
Tablica 1.13. Stavovi prema priljevu migranata rase/etniciteta različitog od većine Švedska..	25
Tablica 1.14. Stavovi prema priljevu migranata iz siromašnijih zemalja Švedska	25
Tablica 1.15. Stavovi prema migrantima uopće Švedska.	25
Tablica 1.16. Stavovi prema LGBTQ populaciji Švedska	25
Tablica 1.17. Sklonost ka vjerovanju u teorije zavjere Švedska.	26
Tablica 1.18. Sklonost ka vjerovanju u teorije zavjere Švedska.	26
Tablica 2.1. Uporaba tradicionalnih medija za informiranje Švedska	26
Tablica 2.2. Uporaba interneta Švedska	27
Tablica 2.3. Povjerenje u tisak Švedska.	28
Tablica 2.4. Povjerenje u novinare tijekom izbora	28
Grafikon 3.1: Teritorijalna rasprostranjenost glasaša PiS.	28
Tablica 3.1. Prosjek godina glasača partija u Poljskoj...	29
Tablica 3.2. Religioznost Poljska.	31

Tablica 3.3. Lijevo-desno položaj glasača Poljska	31
Tablica 3.4. Povjerenje u političare Poljska	32
Tablica 3.5. Zadovoljstvo demokracijom Poljska..	32
Tablica 3.6. Povjerenje u pravni sustav Poljska	33
Tablica 3.7. Koliko utjecaja politički sustav dozvoljava narodu Poljska.	33
Tablica 3.8. Povjerenje u UN Poljska	33
Tablica 3.9. Povjerenje u EP Poljska.	34
Tablica 3.10. Emotivna vezanost za zemlju Poljska	34
Tablica 3.11. Podrška za slobodu LGBTQ lica Poljska..	34
Tablica 3.12. Priljev migranata Poljska.	34
Tablica 3.13. Priljev migranata Poljska.	35
Tablica 3.14. Priljev migranata Poljska	36
Tablica 4.1. Uporaba tradicionalnih medija Poljska	36
Tablica 4.2. Uporaba interneta Poljska..	37
Grafikon 5.1. Teritorijalna rasprostranjenost glasača FdI	38
Tablica 5.1. Prosjek dobi glasača u Italiji.	39
Tablica 5.2. Sklonost ka vjerovanju u teorije zavjere Italija	39
Tablica 5.3. Sklonost ka vjerovanju u teorije zavjere Italija..	40
Tablica 5.4. Stavovi prema migrantima Italija.	40
Tablica 5.5. Stavovi prema migrantima Italija	41
Tablica 6.1. Uporaba tradicionalnih medija Italija	41
Tablica 6.2. Uporaba interneta Italija.	42
Tablica 6.3. Stavovi o online dezinformacijama Italija	42
Tablica 6.4. Povjerenje u tisak i povjerenje u novinare tijekom izbora Italija.	42

I Uvodna razmatranja

Radikalna desnica postala je značajan politički fenomen u Europi tijekom proteklih nekoliko godina, privlačeći sve više glasača. Njihove izborne pobjede, kao što je to slučaj u Švedskoj, Italiji i Poljskoj, imaju važne implikacije za politički i društveni kontekst u tim zemljama.

Ovaj diplomski rad istražuje profile glasača radikalne desnice u Švedskoj, Italiji i Poljskoj kako bi se bolje razumjelo tko su ti glasači, te što ih privlači radikalnoj desnici. Analizirajući relevantne izvore i podatke, ovaj rad pruža dublji uvid u političke preferencije, vrijednosti i stavove glasača radikalne desnice u Švedskoj, Italiji i Poljskoj te doprinosi širem razumijevanju političke klime u Europi danas.

Razgovor o politici, kao i o bilo kojoj drugoj temi, zahtijeva kategorizaciju. Međutim, “etikete” koje dodjeljujemo često su pretjerano rigidne, te pojednostavljaju veoma komplicirane koncepte, posebice u politici. Radikalna desnica nije izuzetak. Ipak, klasifikacija je potrebna zarad vođenja produktivnog razgovora te čak i široke definicije mogu biti od pomoći.

Usprkos ustanovljenoj kompleksnosti koncepta radikalne desnice, koja obuhvaća širok dijapazon političkih stajališta, vrijednosti i ideologija, Mudde (2007:296) nudi jednostavnu definiciju: radikalna desnica u Europi se može definirati kao ideologija s tri središnje značajke: nativizam, autoritarizam i populizam. Nativizam se definira kao svojevrsna kombinacija ksenofobije i nacionalizma, s izraženim anti-imigrantskim sentimentima. Autoritarizam ovdje definiramo kao sustav vrijednosti koji obuhvaća vjeru u sustav u kojem su svi prekršaji čvrsto ustaljenih pravila ozbiljno sankcionirani. Populizam jest tanka ideologija unutar koje je društvo podijeljeno na dvije homogene i suprotne grupe: dobar, ujedinjen narod i zle, korumpirane elite (Mudde & Kaltwasser, 2017).

Sam naziv “radikalna desnica” nudi definiciju razumljivu samu po sebi. Počevši od drugog dijela - desnica - on se odnosi na generalno konzervativna i nacionalistička stajališta karakteristična za

ideologiju na desnoj strani spektra. Prvi dio pojma - radikalna - odnosi se na ambiciju za radikalnom transformacijom društva. U ovom dijelu moramo razgraničiti ekstremnu, to jest krajnju i radikalnu desnicu. Naime, razlika je u tome što radikalna desnica svoje želje za promjenom ostvaruje putem društvenog utjecaja i na zakonite načine, što se ne može tvrditi i za ekstremnu desnicu (Rydgren, 2007:353). Stoga, autoritarijanizam koji definira radikalnu desnicu ne odnosi se nužno na antidemokratski autoritarijanizam, već na “kazneni konvencionalni moralizam”, tj. snažan odgovor vlasti u pravnom i kaznenom sustavu (Mudde, 2007:296).

Radikalnu desnicu također karakterizira i anti-establišment: averzija prema ustaljenim institucijama društva, kao što su vlast, policija, akademija, itd. (Mudde; Kaltwasser, 2012). Druge karakteristike koje autori pripisuju radikalnoj desnici uključuju i ksenofobiju, potragu za jakom državom, tradicionalne vrijednosti i socijalni šovinizam (također poznat i kao šovinizam države blagostanja) (Mudde, 2007:296). Socijalni šovinizam se odnosi na politički stav vođen konceptom nativizma koji nalaže da državna pomoć treba biti rezervirana isključivo za članove društva koji su rođeni državljanima, ili čak pripadaju određenoj etničkoj ili rasnoj grupi (Ennser-Jedenastik, 2018:1).

Cilj ovog istraživanja jest ispitati glasačke profile glasača partija radikalne desnice u Europi, točnije u Švedskoj, Poljskoj i Italiji. Fokus ovog rada jesu demografske karakteristike glasača radikalne desnice u pomenutim zemljama, kao i njihove medijske navike.

II Pregled literature

2.1. Radikalna desnica

Radikalna desnica je svoje prisustvo u Europi započela osamdesetih godina prethodnog stoljeća, kao odgovor na globalizaciju i priljev migranata (Nourbakhsh et al, 2023:52). U svojim ranim godinama, ove partije nisu nailazile na masovnu podršku, te su egzistirale na marginama političkog života (Rydgen, 2018:14). Tek sredinom 2000-tih, počele su da dobivaju na podršci. Rast u uspjehu radikalne je primjetan i 2017. uz ulazak desničarsko-populističke partije Alternative für Deutschland (Alternativa za Njemačku) u Bundestag i primjetan uspjeh

desničarke Marine Le Pen na izborima u Francuskoj (Nourbakhsh, 2018: 39) kao i uspjeha radikalne desnice 2019. na izborima za Europski parlament (Schultheis, 2019).

Neki autori ovaj uspjeh pripisuju ekonomskoj krizi 2008. i reakcije vlasti na istu, koje su mnogi populistički tumačili kao još jedan dokaz o razlici između privilegirane elite i prosječnog građanina (Rodríguez-Aguilera, 2014: 179). Drugi autori pripisuju uspjeh radikalne desnice talasima masovnih migracija, naročito onim 2015. godine (Nourbakhsh et al, 2023:b52). Dalje, jedan od razloga za uspon radikalne desnice u Europi može se pronaći i u krizi demokracije, gdje građani imaju utisak da njihov glas ne važi, jer uvijek izvlače “deblji kraj” u korist velikih korporacija (Rodríguez-Aguilera, 2014: 178). Konačno, neki autori povezuju i uspjeh radikalne desnice i desničarskog populizma s korištenjem pseudo-činjenica, odnosno s post-truth društvom (York, 2018; Conrad, 2022; McIntyre, 2018). Post-truth era je definirana kao fenomen u kojem znanstvene činjenice imaju sve manje značaja za javno mnijenje naspram apela na emocije, lična uvjerenja i preživljena iskustva (Fridlund, 2020:216). Povjerenje u znanstvene podatke je niže kod konzervativno orijentiranih ljudi nego kod liberalnije orijentiranih (Lewandowsky, Ecker, & Cook, 2017: 19), a referendum o izlasku Velike Britanije iz Europske Unije je pokazao kako se u politici ovakve predvidivosti u glasačkom ponašanju mogu iskoristiti u svrhe postizanja političkih ciljeva.

2.2. Online sfera i radikalna desnica

Prethodna istraživanja pokazuju kako se stavovi glasača nisu promijenili toliko koliko umijeće desnice u mobilizaciji podrške (Strömbäck & Theorin, 2018). Internet i online prostori igraju važnu ulogu u prodiranju diskursa radikalne desnice u mainstream prostore (Karl, 2019), kao i u normaliziranju određenih ekstremističkih točki razgovora, maskirajući ih u racionalne okvire. Čak i ranije studije iz Italije (Trevisan, 2013) pokazuju kako su glasači spremniji da vjeruju takozvanim “alternativnim” izvorima, a povjerenje u tradicionalne medije je u padu (Newman, 2017).

Online manipulacija nije nova taktika radikalne desnice. Zapravo, ovaj fenomen ima jake korijene, najviše u američkoj političkoj kulturi, i alt-right zajednica – krovni pojam za online radikalnu desnicu, koja se najčešće koristi internet meme-ovima kako bi širila svoje ideje, davno je identificirana i na ovaj termin često možemo naići online, pa i u filmovima i na političkim

debatama. Ova amalgamacija obuhvaća političare, influencere, internet trolove, neo-naciste, tehno-libertarijance itd. te su njihove motivacije različite, ali se mogu svrstati u jednu od tri kategorije: zarada, ideologija i društveni status (Caplan and Boyd, 2018:4). Iako dijele taktike i platforme, njihovi politički pogledi su također raznovrsni, mada uglavnom dijele slične sentimente poput anti-feminizma, ksenofobije, zadubljenosti u internet kulturu, nacionalizma, anti-globalizma i sklonosti ka vjerovanju u teorije zavjere (Lyons, 2017: 2). Meta ovog online “anti-aktivizma” jesu mladi muškarci, posebice bijelci, koji su razočarani modernim svijetom, političkom i društvenom situacijom. Nerijetko su ovi muškarci pripadnici radničke klase, te online desnica kritizira kapitalizam, ali koristeći se vernakularom drugačijim od marksističkog, jer je desničarski online pokret izrazito anti-marksistički i na frankfurtsku školu gleda kao na ljevičarsku, židovsku propagandu (Lyons, 2017:4). Cilj im je radikalizacija mladih muškaraca uronjenih u ironičnu, post-modernističku internet kulturu, uz pomoć meme-ova i video kompilacija neuspjeha ljevice. Kako algoritmi kojima se koriste društveni mediji preporučuju sadržaj sličan onom koji najviše pregledate, korisnici su izloženi skoro isključivo radikalizirajućem sadržaju, te ostaju u svom internet “mjehuru” gdje nitko i ništa ne izaziva njihove ideje. Radikalna desnica se koristi tehnikom “kuhanja žabe”, gdje se internet korisnici prvo izlažu blažem sadržaju, i ukoliko interaguju s njim, preporučuje im se sve radikalniji sadržaj.

Desnica se također koristi i botovima - umjetnom inteligencijom dizajniranom da interaguje s korisnicima društvenim mreža, kao i da širi propagandu, dezinformacije i lažne vijesti (Marwick, 2017:38). Oksfordska studija političkih botova koji šire lažne informacije na društvenim mrežama je pokazala kako više od pola ovakvih botova mogu biti klasificirani kao desničarski. Preko 50% Poljaka također koristi Facebook kao glavni izvor vijesti (Gorwa, 2017), a Švedska je svjedočila spamu lažnih vijesti tijekom izbora (Hedman, Sinvert, 2018). Čak ni državne vlade i političke elite ne prezaju od korištenja botova, naročito tijekom važnih političkih trenutaka, kao što su izbori i referendumi (Marwick, 2017:38). Još jedna zanimljiva taktika kojom se online radikalna desnica koristi jest lančano širenje priča - taktika gdje se priča koja bi privukla pažnju podmetne niskobudžetnim medijskim kućama, koje nemaju dovoljno resursa da provjere istinitost iste i ako priča privuče dovoljno pažnje, preuzimaju je sve veće medijske kuće, dok ne dođe do značajne društvene reakcije (Marwick, 2011: 38).

Ovo nije jedini način na koji desničarske radikalizirajuće priče infiltriraju mainstream medije, ali jest jedan od najzabrinjavajućijih. Mainstream mediji su ranjivi na ovakve infiltracije zbog pada povjerenja od strane opće populacije. Drugi faktori za ovakve pojave uključuju i korporativne interese, jer medijske kompanije, jureći profit, pokušavaju da budu učinkovite, te zarađuju na senzacionalističkim objavama i štede novac izbjegavajući fact-checking i istraživačke priče (Marwick, 2017: 39). Za online desnicu, dopiranje do mainstream medija je i dalje važno, s obzirom na to da ljudi s populističkim stavovima ne izbjegavaju nužno u potpunosti tradicionalne medije kao što su tisak i televizija, koliko učestalije koriste hiper partijske izvore (Stier, Kirkizh, Froio and Schroeder, 2020).

2.3. Društveni mediji i političko ponašanje

Društveni mediji, globalizacija, i hiperindividualizam su uzrokovali intenziviranje personalizacije politike. Karvonen je definirao personalizaciju politike kao fenomen gdje pojedinačni akteri dobivaju na važnosti na političkoj sceni, dok institucije i organizacije gube na značaju. Ovaj fenomen je postajao samo značajniji od pojave masovnih medija, i doživljava svoj vrhunac u trenutnom digitalnom dobu. Danas se politička mobilizacija obavlja na osnovu ličnih vrijednosti (Bennett 2012: 20), bilo da su to ljudska prava, ekonomska jednakost, ili čak očuvanje tradicije i statusa quo. Bennett dodaje kako je za personaliziranu politiku bitno da unutar određene političke grupacije postoji okvir koji je široko definiran kako bi što veća grupa ljudi mogla da se identificira s grupom u pitanju (Bennett 2021: 22). Ovakve grupe su obično tolerantne na sitne razlike između pripadnika jer dijele cilj, te je individualizam očuvan.

Desničarske partije od interesa za ovaj rad, kao što su Švedske Demokrate, se koriste istom ovom catch-all taktikom. Usprkos mogućim razlikama u političkim i društvenim stavovima, većina njihovih simpatizera može da se identificira u odnosu na pripadnost Švedskoj ili u odnosu na svoju pripadnost “običnom, radnom narodu”. Desnica također validira strahove i bijes koji njeni glasači osjećaju, budući da su emocije važan dio personalizirane politike. Ovakva osjećanja sigurnosti dobivaju svoju metu koja opet može biti personalizirana, bilo da je to globalni zapad, LGBT populacija, migranti ili druge manjine (Bennett, 2021: 23).

Kako je hiperindividualizam obuhvatio društvo, o politici se često raspravlja na osnovu vlastitog iskustva. Ovo je karakteristika post truth društva u kojem je povjerenje u tradicionalne medije i nauku u padu, te ljudi vjeruju skoro isključivo onome što sami prežive. Na društvenim medijima ljudi često koriste upravo ovakve anegdotalne dokaze kao potporu za svoje političke stavove. Na ovaj način politika postaje i zanimljivija: na društvenim mrežama informacije dobivaju format razgovora s prijateljem ili reality programa. Zbog toga je mlađa generacija je posebno osjetljiva na ovaj pristup politici i informiranju: objektivnost vijesti im je manje bitna, ono što je njima zapravo bitno jest da su priče napisane samopouzdanim, uvjerljivim tonom i da su mišljenja autora primjetnija (Marchi, 2017: 11).

Pregled slučajeva

Zarad boljeg razumijevanja samih partija radikalne desnice, njihovih karakteristika, kao i njihovog položaja unutar država od interesa za ovaj rad, u ovom poglavlju biće govora o povijesti svake stranke pojedinačno i njihovih općih karakteristika. Unutar ovog poglavlja će biti i pomena o online aktivnostima ovih partija i drugih taktika tijekom kampanja koje su potencijalno doprinijele njihovom uspjehu.

Poljska

Poljska radikalno-desničarska partija Pravo i Pravda (Prawo i Sprawiedliwość, u daljem tekstu PiS) je postala relevantnija na političkoj mapi 2015. godine, iako postoji već od 2001. Ova stranka drži izuzetno anti-liberalne i nativističke stavove (Pytlas, 2021:9). Partiju su osnovala Braća Kaczynski, Jaroslaw i Lech koji su bili prisutni na poljskoj političkoj sceni još tijekom devedesetih godina prošlog stoljeća, kao dio drugog projekta pod nazivom Porozumienie Centrum (Sporazum Centra) koji je naglašavao tradicionalne svjetonazore, kao i katoličku crkvu kao izvor društvene i moralne orijentacije. Usprkos ovome, na početku, PiS je više naglašavala zajednički poljski identitet kroz povijest i patnje koji je poljski narod istrpio tijekom različitih ratova, nasuprot naglašavanju katoličkog identiteta (Pankowski, 2010). Međutim, do 2005. godine ovo se promijenilo i partija je sve više počela da uključuje religijski aspekt poljskog identiteta u svoj populizam. Nakon što je izglasano nepovjerenje tadašnjoj konzervativnoj vladi koju su braća Kaczyński podržavali, nastao je mit o “komunističko-liberalnom paktu” za preuzimanje vlasti na prijevaru nakon pada komunizma, koji su braća Kaczyński svesrdno

prihvatila. Stranka je već 2005. osvojila većinu glasova na parlamentarnim izborima (Pytlas, 2021: 3). Do tada je partija već uveliko razvila populistički narativ po kojem je danas poznata, s narodom na jednoj strani i korumpiranim elitama na drugoj. Njihov narativ je već na početku uključivao i nativističke težnje za obranu Poljske od sociokulturalnog “drugog” (Mudde, 2007).

Od 2005. počinje i strategiziranje ove partije protiv drugih desničarskih partija u Poljskoj, kao što su Platforma Obywatelska, Samoobrona i Liga Polskich Rodzin. Ovo strategiziranje je uključivalo i parafraziranje točki razgovora ovih stranaka tako da zvuče više populistički od njihovih protivnika (Pytlas, 2021: 9). U tom trenutku su izbori bili pitanje PiS protiv ostatka političke scene, više nego pitanje ljevice protiv desnice. Ovo je, nasuprot planovima PiS-a bilo povoljno za PO (Platforma Obywatelska), jer je mnogo ljudi odlučilo da glasa za “manje zlo”, s obzirom na to da je PO imala manje radikalne politike. 2010. ponovno postaju aktualni nakon što je Lech Kaczyński poginuo u avionskoj nesreći, što je, naravno, pobudilo teorije zavjere o njegovom ubojstvu. Populistički pristup je bio uspješan na izborima 2015. kao i nakon toga, u atmosferi u kojoj su se druge partije povukle jer se nisu usuđivale ići protiv PO, dok se PiS odlučila za poziv na pomirenje i ujedinjenje Poljaka. Istovremeno su se predstavljali i kao afirmirana stranka, ali i kao anti-elitistička partija (Pytlas, 2021: 342). Migrantska kriza 2017. im je pomogla da poguraju anti-migrantski narativ koji je jedan od zaštitnih znakova Prava i Pravde. Nativističke i nacionalističke težnje nisu bile fokusirane samo na reakcije na sadašnjost i strah od budućnosti, već su se koncentrirali i na glorifikaciju prošlosti i heroja Poljske. PiS je stajala iza amandmana koji je branio bilo kakvo impliciranje sudionništva Poljske i nacističke Njemačke je opravdan objašnjenjem da su to “anti-poljski sentiment.” Međutim ovaj amandman je uklonjen nakon snažne međunarodne reakcije.

PiS karakterizira i euroskepticizam, kao i anti-LGBT raspoloženje koje opravdavaju katoličkom vjerom, kao i strahom od dominacije dekadentnog zapada i njegovih vrijednosti. Na osnovu teorije Mudde i Kaltwasser, desničarski populist gledaju na političke aktere kroz trijadu narod-elita-neprijatelj, dok ljevičarski populist gledaju na aktere binarno: narod i elita (Mudde, Kaltwasser, 2017). Analiza diskursa PiS-a o LGBT zajednici je pokazala kako su unutar desničarske trijade za PiS narod “normalni” heteroseksualni Poljaci katolici, elita je Europska Unija, dok je LGBT+ zajednica neprijatelj (Yermakova, 2021: 21).

Tijekom izbora 2015. Jaroslaw Kaczyński je radio u sjenama, jer su njegov autoritativni stav i radikalne ideje škodile uspjehu stranke (Pytlas, 2021: 342). 2015. stranka je ponovno dobila većinu na izborima, mada su se od tada suočavali s mnogim masovnim protestima, naročito nakon ograničavanja reproduktivnih prava 2020 (Pytlas, 2021: 342).

Detaljno istraživanje online propagande u Poljskoj je pokazalo kako većina online “trollova” zapravo nisu botovi već računi iza kojih stoje ljudi (Gorwa, 2017). Online trol jest osoba koja sudjeluje u namjernom antagoniziranju drugih online dijeljenjem uvredljivog ili kontroverznog sadržaja (Merriam-Webster, 2023). Istraživanje koje je Gorwa sproveo 2021. je također pokazalo kako velika većina online trollova dijeli desničarsku propagandu. Postoje čak i kompanije koje zarađuju na trollovanju. Gorwa je intervjuirao zaposlenog u jednoj od ovih kompanija i otkrio da su tijekom proteklih deset godina stvorili preko 40 000 lažnih računa. Njegovo istraživanje obuhvatilo je i analizu komentara na Facebook-u i Twitter-u. Vremenski okvir istraživanja obuhvatio je ožujak i travanj 2017. godine, i pronašao 500 lažnih računa koji su masovno širili netočne informacije. 113 ovih računa je bilo vezano za ljevicu, 263 za desnicu, dok su 45 računa “trollovali” obje strane (Gorwa, 2017: 24).

PiS se dobro služi digitalnim prednostima i, usprkos stereotipima o desnici i ljevici i starim i mladim ljudima, bolje se služila online kampanjama tijekom izbora 2015. od svojih protivnika (Trochonowicz, 2019). Ova kampanja je uključivala i popularni trend u kojem slavne osobe i političari čitaju zlobne tweet-ove o sebi. Kako bi unaprijedio sliku koju je javnost imala o njemu čak i nakon pobjede predsjednik Andrzej Duda je održao Q&A sesiju na Facebook-u, i postao prvi šef države u Poljskoj da to uradi, dok je opozicija apsolutno zaostajala u online području (Wanat, 2019). Još jedan od političkih poteza PiS-a na internetu jest stvaranje web sajta koji bi iskakao kada glasači pretraže informacije o programu i politikama PO stranke. Pomenuti sajt izgleda kao sajt koji sadrži pomenute informacije, ali kada se zapravo otvori pokazuje gafove političara iz PO (Wanat, 2019). U trenutku pisanja ovog rada, pomenuti sajt je i dalje aktivan.

Švedska

Partija Švedskih demokrata (Sverigedemokraterna) je osnovana 1988., dvije godine nakon nastanka njihove prethodničke partije - Švedske partije (Sverigepartiet), koja je nastala stapanjem nacionalističke radikalne stranke Neka Švedska ostane švedska (Bevara Sverige Svenskt) s izrazito rasističkim politikama, i sitne populističke Progresivne partije (Framstegspartiet) koja se također nalazila na desnom području političkog kompasa (Jungar & Jupskås 2014; Elgenius & Rydgren 2019). Upravo zbog ovakvih korijena, Švedski demokrati su imali malo uspjeha i većina glasača, kao i drugih mainstream političkih partija, smatrali su ih nelegitimnom strankom. Demokrate nisu činile situaciju ništa boljom, nastavljajući da koketiraju s neo-nacistima. Pokušaji u uklapanju u mainstream su počeli sredinom devedesetih godina prošlog stoljeća (Rydgren & van der Meiden, 2019:11), mada uz malo uspjeha jer je radikalna desnica već imala svoje predstavnike u vidu Nove demokracije (NyD), partije s anti-migracionim i populističkim politikama. Tek ranih godina ovog stoljeća su uspjeli da više legitimiraju svoje prisustvo na političkoj sceni. U tom periodu se jedan dio partije izdvojio kako bi formirali Nacionalne demokrate, Sten Andersson iz Konzervativne partije se pridružio demokratima, istisnuli su radikalnije članove i proglasili Deklaraciju o ljudskim pravima svojim kamenom temeljcem (Kenes, 2020:8). Sav ovaj trud zapravo i jest doveo do boljeg uspjeha na izborima 2006. godine i legitimizacije u očima naroda i na političkoj sceni. Ipak, za analitičare, ovo je bio šok. Iznenađni uspjeh demokrata objašnjavali su racionalizmom: glasači nisu rasisti, već imaju druge, razumne razloge za svoj izbor (Hellström & Nilsson, 2010:55). Razloge su tražili u pomjeranju drugih desnih partija ka centru, te i o problemima migracije (Kenes, 2020:8). Švedska nema jaku povijest populizma (Rydgren & van der Maiden 2018:1), što je jedan od razloga zbog kojeg je ovaj uspon Demokrata bio iznenađenje za političku zajednicu.

Prethodna istraživanja su nazvala stranku Švedskih Demokrata radikalno desničarskom (Rydgren, 2018). Ukoliko su stranke radikalne desnice uspješne na izborima, uglavnom uspješno i transformiraju društvo. Pošto drže konzervativne stavove, nerijetko su u koalicijama s konzervativnim strankama (Kitschelt, 2018), a na ljevičarske stranke se najviše odražavaju posljedice rasta radikalne desnice (Bale, 2003:71). Međutim, u Švedskoj nijedna parlamentarna stranka nije otvoreno surađivala sa Švedskim demokratima na nacionalnoj razini (Rydgren, 2019:11).

Socioekonomska pitanja ipak ne čine najistaknutija pitanja Švedskih demokrata. Politika stranke se prije svega može opisati kao socijalno konzervativna i nacionalistička. Ključno pitanje stranke je migracija, protiv koje zagovaraju vrlo restriktivan pristup. Kao i druge europske stranke radikalne desnice, Švedske demokrate se ističu slabom zainteresiranošću za socioekonomska pitanja (Rydgren & van der Meiden, 2018:62). Umjesto toga, ove se stranke ističu svojim etnonacionalističkim stajalištem, koje proizlazi iz nostalgичnog pogleda na povijest svoje nacije i kojim se nastoji braniti položaj većinske skupine ili kulture. Ove stranke također imaju tendenciju biti populističke u smislu da se predstavljaju kao protivnici uspostavljenih političkih stranaka i na općenitijoj razini mobiliziraju protiv političkih i kulturnih elita, kojima predbacuju da su izgubile kontakt s narodom, posebno u pogledu stajališta o imigraciji i različitosti (Hellström & Nilsson, 2010; Rydgren, 2017).

Pri svom postanku, partija Švedskih demokrata je imala izuzetno desničarske politike, ali vremenom su se prilagođavali i trudili da budu bliži centru. Iako su na početku zagovarali vraćanje smrtne kazne i “tradicionalne” porodične vrijednosti, danas su za očuvanje švedskog pravnog sustava onakvog kakav jest (Jungar, 2022:2). Međutim, i dalje se zalažu za strožije migracione politike i smatraju da bi socijalna pomoć trebala da bude isključivo za “vrijedne Šveđane”, za razliku od “lijenih imigranata” koji u Švedsku dolaze kako bi dobivali besplatnu pomoć. Euroskepticizam je također jedna od karakteristika ove stranke (Jungar, 2022:1). Na osnovu datih informacija možemo napraviti poređenje za poljskom strankom Pravo i pravda i vidjeti kako obje partije imaju skoro jednak svjetonazor unutar trijade populizma: narod - “pravi” državljani Švedske/Poljske, elita - Europska Unija, neprijatelj - migranti i za Poljsku i LGBT populacija.

Mnogi politički analitičari upravo u migrantskoj krizi i neuspjeloj integraciji vide razloge za pobjedu demokrata na nedavnim izborima. Čak i prije njihovog uspjeha na izborima, mnoge druge, liberalnije stranke su se odlučile na strožiji pristup migraciji i integraciji migranata. Ovo im je otvorilo vrata za povratak svojim prethodnim vrijednostima vezanim za švedski legalni sustav, ne konkretno vezano za smrtnu kaznu, već za generalno strožiji pravno-kazneni sustav, ali je dovelo i do toga da se rasistički i uvrjedljivi jezik slobodno koristi u diskursu o migrantima (Jungar, 2022).

Tijekom prvih šest mjeseci na vlasti, Švedske demokrate su ispunile obećanja vezana za migraciju, smanjivši godišnju kvotu za migrante za 3000 i pooštravajući kazne za određene zločine. Međutim podbacili su što se tiče obećanja radničkoj klasi, čak i dodijelivši velike poreske olakšice za građane s visokim primanjima (Hörnquist, 2023). Svejedno, čak 56% populacije anketirane u veljači ove godine vjeruje kako nova vlast radi dobar posao (Kantar Public, 2023).

Prethodna istraživanja na temu desničarskog online diskursa u Švedskoj pokazala su kako se diskurs na internetu ne razlikuje pretjerano od desničarskog diskursa uživo, osim po tome što je više fokusiran na rasnu diskriminaciju pri definiranju “pravih” Šveđana, kao i po tome da se različite frakcije desnice ujedinjuju, ne u ideologiji, već protiv progresivnih vrijednosti (Akerlund 2020). Još jedan zanimljiv zaključak prethodnih istraživanja jest bio o širenju desničarskog sadržaja na društvenim mrežama: na online prostorima gdje postoje takozvani vanity metrics (broj dijeljenja i “lajkova” na određenoj objavi), desničarski sadržaj više cirkulira, dok je progresivniji sadržaj amplificiran na mjestima bez metrika taštine (Akerlund, 2021:2). Bez obzira na ove zaključke, bilo bi pogrešno reći kako uklanjanje opcija za dalje dijeljenje ili naznaka o broju lajkova direktno dovodi do “guranja” progresivnog sadržaja, i autorica za to daje kao primjer platformu Flashback - švedski online forum, na kojem metrike taštine nisu prisutne, ali desničarski sadržaj je učestaliji od progresivnog, te odsustvo metrika samo doprinosi normalizaciji desničarskog diskursa (Akerlund, 2020: 622).

Online platformu Flashback koristi skoro trećina populacije Švedske (The Swedish Internet Foundation, 2019). Prethodna istraživanja su pokazala kako korisnici na internetu više interaguju sa sadržajem s kojim se ne slažu (Buttlere and Buder, 2017) i Flashback nije izuzetak (Akerlund, 2021:7). Međutim, zanimljivo je kako na ovoj platformi najviše interakcije, i to većinom negativne, dobivaju objave s progresivnim idejama, posebno vezanim za rod i migracione probleme, dok su uglavnom pozitivne interakcije išle korisnicima koji su dijelili ustaljeni anti-feministički i anti-migracioni sadržaj (Akerlund, 2021:7). Analiza desničarskog diskursa na Twitter-u je opet pokazala izuzetno populističke stavove i najviše tvitova je bilo protiv establišmenta. Upotreba uvredljivog jezika i govora mržnje je također primjetna, dok su korisnici

opisivali migrante kao nasilne kriminalce, lopove, silovatelje i islamističke ubojice. Upotreba sarkastičnog i ironičnog jezika je također učestala jer trivijalizira opasnost širenja ovakvih ideja i dozvoljava korisniku da izrazi svoje ideje bez da ih eksplicitno podijeli. Upotreba naizgled “neutralnog” pristupa političkim problemima je također česta taktika kojom se švedska desnica služi online (Akerulund, 2020: 621).

Slično poljskoj partiji Pravo i Pravda, Švedske demokrate su dobivale većinski podršku od botova na Twitteru, dok su od stvarnih korisnika dobivali više kritičizma (Fernquist, Kaati, Akrami, Cohen, and Schroeder, 2018: 153) što pokazuje kako se desnica u Švedskoj također služi takozvanim “farmama trolova” kako bi povećali online podršku. Analitičar Mats Engstrom također vjeruje kako diskusije koje povezuju porast u fatalnim masovnim pucnjavama s migrantima dolaze upravo od desničarskih internet trolova (Bryant, 2022).

Aktivisti Švedskih demokrata su također aktivni na društvenoj mreži TikTok. Možda zbog ovoga mladih ljudi ima više nego očekivano među glasačima radikalne desnice, usprkos očekivanjima da su starije generacije konzervativnije (Schafer, 2021). Analize njihove aktivnosti na ovoj platformi pokazale su kako, iako TikTok ima smjernice koje bi trebalo da sprječavaju postavljanje sadržaja za širenje mržnje, aktivisti ŠD-a često dijele sadržaj takvog tipa, bez da isti bude uklonjen zbog kršenja smjernica. Pomenuti korisnici se također služe korištenjem trikova kao što je nadomještanje slova brojevima koji slično izgledaju (npr. slovo A i broj 4) kako bi izbjegli algoritme za detektiranje određenih problematičnih riječi i izraza. Na kraju, istraživanje je također pokazalo kako ŠD aktivisti koriste ovu platformu s dosta blagim pravilima kako bi širili populističke sentimente i kritizirali tradicionalne medije (Holm, 2022: 24). TikTok, uz pomoć svog algoritma i slabe kontrole netolerantnog sadržaja, najlakše usmjerava mlade ljude ka radikalnom desničarskom sadržaju, pokazujući isprva blaže, a zatim sve radikalnije snimke, ako korisnik interaguje s njima (Boucher, 2022: 6). Algoritam ove aplikacije je izuzetno osjetljiv na interakcije svojih korisnika, te “mnogo brže i efikasnije promovira radikalni sadržaj nego druge slične društvene mreže” (Little, 2021, citat prema Boucher, 2022: 3).

Italija

Talijanska radikalna desničarska partija, Braća Italije (Fratelli d'Italia) je najmlađa od stranki od interesa u ovom radu. Nastala krajem 2012. godine, stranka je predvođena od strane Giorgie Meloni, koja je, prema istraživanju Ipsosa iz 2018. bila među najpopularnijim političarima u Italiji (Ipsos, 2018). Braća Italije su prilično otvorena što se tiče njihove povezanosti s Talijanskim Socijalnim Pokretom (Movimento Sociale Italiano) (Sondel-Cedarmas, 2022: 60), neo-fašističkom, anti-komunističkom strankom koja je rasformirana 1994. godine. Meloni, kao i dva suosnivača Braće Italije - Guido Crosetto i Ignazo La Russa, od kojih su oboje, kao i Meloni, imali uloge u prethodnim vlastima unutar različitih ministarstava. Za prvobitno ime stranke su odabrali Fratelli d'Italia – Alleanza Nazionale, kako bi u naziv uključili i Nacionalnu Alijansu, koja je bila ideološki nasljednik gorespomenute neo-fašističke stranke Movimento Sociale Italiano. Tako, iako najmlađa od partija od interesa za ovaj rad, talijanska desnica prati tradiciju Europske radikalne desnice uopće u neo-fašističkom nasljedstvu. Braća Italije, kao i njeni poljski i švedski pandani, drži euroskepticizam kao jednu od svojih značajki (Sondel-Cedarmas, 2022: 71). Fratelli d'Italia (u daljem tekstu FdI) isto tako pokušava svoj ultranacionalizam da sakrije iza maske “obrane vrijednosti očevine, Boga i porodice”. Meloni je istakla tri glavna elementa za izgradnju “nove Europe”: patriotsku dušu, ekonomsku slobodu, i društvene vrijednosti koje podržavaju religijske vrijednosti (Storace, 2020: 11). Stoga, ne treba da bude iznenađujuće što FdI, kao i PiS, otuđuje LGBT+ zajednicu i slično američkim konzervativcima danas, s posebnim žarom napada transrodnu populaciju, vjerujući da pokušavaju da “ideologiju roda” uvedu u škole (Sondel-Cedarmas, 2022: 62). Sličnost FdI-a sa Švedskim demokratima leži u njihovom apelu radničkoj klasi, naglašavajući socijalnu pomoć zasnovanu na broju članova porodice, a mlade ljude pokušavaju da privuku obećanjima o smanjenju nezaposlenosti za ovu demografsku grupu. Također slično demokratima, pa i PiS-u, FdI prioritizira Talijane kada se radi o socijalnoj ispomoći i osiguravanju mjesta za stanovanje, a firmama koje zapošljavaju Talijane nudi poreske olakšice. Zalažu se i za osnaživanje policije, povećavanjem broja snaga, njihovih plaća i uspostavljanjem zakonodavnog okvira koji bi znatno strožije kažnjavao napade na policijske službenike. 2018. godine je ovo dovelo do značajne kontroverze jer je FdI predložila uklanjanje odredbe koja prepoznaje mučenje kao zločin s opravdanjem da ova odredba sprječava policijske snage u ispravnom obavljanju svog posla. Jedinstvenost talijanske partije leži u njihovoj želji za centralizacijom političke moći kako bi se stvorila snažna država. (Sondel-Cedarmas, 2022: 63).

Još 2010. godine je u Italiji primijećen rast u prisustvu radikalne i ekstremističke desnice na online prostorima u različite svrhe, od online kampanja do širenja propagande (Caiani & Parenti, 2009).

Iako su neistine vezane za ekonomsku situaciju i mogućnosti širene jednako od desnice i ljevice, neistine vezane za migrante su dijeljene skoro isključivo od strane desničarskih političara i aktivista kako bi povećali podršku tokom tada nadolazećih izbora (Scott, 2022).

III Metodologija

Cilj ovog rada jest ispitivanje profila glasača radikalne desnice u Švedskoj, Italiji i Poljskoj. Tačnije, istraživački problemi rada jesu:

- Ispitati demografske karakteristike glasača radikalne desnice u Švedskoj, Italiji i Poljskoj
- Ispitati političke stavove glasača radikalne desnice u Švedskoj, Italiji i Poljskoj
- Ispitati povjerenje glasača radikalne desnice u Švedskoj, Italiji i Poljskoj u institucije i medije
- Ispitati medijske navike i navike informiranja glasača radikalne desnice u Švedskoj, Italiji i Poljskoj.

U svrhe ovog rada koristit će se analiza sekundarnih izvora podataka kao glavna metoda istraživanja. Baze podataka na kojima se ovo istraživanje temelji pripadaju ESS-u (European Social Survey) i EVS-u (European Values Study) od 2020. do 2022. godine. Pomenuti izvori podataka se temelje na anketnim istraživanjima javnog mnijenja u Europi, uključujući i Poljsku, Švedsku i Italiju, Uzorak će biti glasači radikalne desnice u zemljama od interesa. Podaci će biti obrađeni u programu SPSS.

European Social Survey (Europsko društveno istraživanje) jest program za internacionalno istraživanje u Europi, uspostavljen 2001. Istraživanje se sprovodi svake dvije godine u vidu uživo intervjua, čiji se odgovori zatim organizuju u bazu podataka dostupnu online (European Social Survey, 2023).

European Values Study (Europsko istraživanje vrijednosti) jest još jedan program za međunacionalno istraživanje u Europi, a fokusira se na ljudske vrijednosti, što znači da pruža uvid u uvjerenja, preferencije i ideje građana u Europi, uključujući one vezane za porodicu, politiku, društvo i okruženje. Metod prikupljanja podataka jest anketa (European Values Study, 2023).

Demografske karakteristike glasača radikalne desnice od interesa za ovaj rad jesu dob, spol, lokacija (region iz kojeg glasači dolaze), stepen religioznosti, ekonomska klasa i nivo obrazovanja. Na početku intervjua/ankete, ispitanici su dali informacije o svojim godinama, rodu, prihodima, prethodnom obrazovanju, kao i regionu iz kojeg dolaze, te su ove karakteristike tako zabilježene. Stepem religioznosti ispitanika je mjereno skalom od 0 do 10 koja je ispitanicima dozvolila da izraze samoprocjenu. Osim pomenutih karakteristika, zabilježene su i samoprocjene ispitanika o svom samopouzdanju kada se radi o sposobnosti za učestvovanje u politici i razina interesa za politiku.

Politički stavovi koji će biti ispitani jesu stavovi prema migrantima, pozicija na lijevo-desno političkom spektrumu, stavovi prema LGBTQ populaciji, emotivna vezanost za zemlju u kojoj žive, povjerenje u institucije i političke organizacije, kao i povjerenje u političare i stavovi prema demokraciji glasača.

Konkretno, stavovi prema migrantima se odnose na odnos ispitanika prema primanju novih migranata u zemlju, te njihovo mišljenje o utjecaju migranata na kvalitet života u zemlji, tj. da li je njihov utjecaj negativan, pozitivan ili ni pozitivan ni negativan. Kada se radi o stavovima glasača o primanju migranata u zemlju, ispitanici su davali svoje mišljenje o tome da li zemlja treba da primi sve migrante, veliki broj njih, nekolicinu, ili da uopće ne prima migrante. Isto pitanje je postavljeno vezano za migrante iste rase kao većina stanovništva, za migrante rase različite od većinskog stanovništva i za migrante iz siromašnijih zemalja.

Stavovi prema LGBTQ populaciji su mjereni na sličan način sa izjavom "LGBTQ osobe zaslužuju da žive slobodno" na koju su ispitanici mogli da odgovore sa: u potpunosti se slažem, slažem se, ne slažem se, uopće se ne slažem.

Pozicija na lijevo-desno političkom spektrumu odnosi se na ideju skale političkih stavova na kojoj lijevo predstavlja želju za promjenom, uglavnom sa progresivnim i modernim vrijednostima, dok se desno odnosi na očuvanje statusa quo i tradicionalnih vrijednosti (Weber, 2012:2). Iako je ova skala problematična, upravo zbog toga što lijevo, desno i centar znače različite stvari u različitim zemljama, pa i različitim individualcima, i dalje je “jedan od najboljih instrumenata za predviđanje političkog ponašanja i javnog mnijenja” (Potter, 2001, citat prema Weber, 2012: 2). U korištenima bazama podataka, podaci su dobiveni tako što su se ispitanici sami identifikovali u odnosu na skalu.

Stepen povjerenja u institucije, političke organizacije i političare je takođe mjereno na osnovu samoprocjene ispitanika na skali od 0 do 10. Institucije za koje je mjereno stupanj povjerenja uključuju Europski Parlament, Ujedinjene narode i nacionalne pravne sisteme.

Stavovi prema demokraciji mjereni su pitanjima:

- Koliko ste zadovoljni demokracijom u državi?
- Koliko vam je važno da živite u demokratskoj zemlji?

Ispitanici su pomoću skale prikazali koliko su emotivno vezani za zemlju u kojoj žive.

Medijske navike ispitanika su mjerene odgovorima na pitanja:

- Koliko vremena provodite na internetu (dnevno, u minutima)?
- Koliko vremena (dnevno, u minutima) provodite informirajući se putem tradicionalnih medija (TV, tisak, radio)?

Ispitanici su na skali od 0 do 10 izrazili stepen povjerenja prema medijima tiska i prema izvještavanju novinara tijekom izbora. Na izjavu “online komunikacija izlaže ljude dezinformacijama”, odgovarali su sa: u potpunosti se slažem, slažem se, ne slažem se, uopće se ne slažem.

Još jedna karakteristika od interesa za ovaj rad jest sklonost ka vjerovanju u teorije zavjere. Kako bi se izmjerio stepen ove sklonosti, upotrijebljeni su odgovori na izjave:

- Pritajena mala grupa ljudi donosi sve velike političke odluke (u potpunosti se slažem, slažem se, ne slažem se, uopće se ne slažem)

- COVID-19 je rezultat namjernih i prikrivenih nastojanja neke organizacije ili vlade (u potpunosti se slažem, slažem se, ne slažem se, uopće se ne slažem).

Podaci su kvantitativne prirode i odnose se na brojevu ocjenu vrijednosti i procjena ispitanika. Svim odgovorima je dodijeljena brojevu vrijednost od strane EVS-a i ESS-a kako bi se podatci mogli lakše analizirati i uspoređivati. Većina podataka upotrijebljenih u ovom radu dolazi iz ESS-a, uključujući sve pomenute podatke o demografskim karakteristikama glasača, njihove medijske navike, stavovi o demokraciji, migrantima i LGBTQ populaciji, te podaci korišteni za procjenu sklonosti vjerovanja u teorije zavjere i samoprocjena na skali lijevo-desno.

Podaci iz EVS-a odnose se na podatke o povjerenju u tisak, novinare i druge institucije.

Uz pomoć datih podataka, analizira se glasački profil glasača partija od interesa. Kako bi se odgovorilo na istraživačka pitanja, rad se dijelom referira na deskriptivne podatke koji nam pružaju uvid u opći glasački profil glasača radikalne desnice, a dijelom na razlike između ovih glasača i glasača ostalih stranaka kako bi se ukazalo na njihove specifičnosti. Deskriptivni podaci su dobiveni analizama unutar programa SPSS uz pomoću kojeg je moguće izračunati prosječne vrijednosti za grupu, kao i analizama za računanje postotaka. Za analizu podataka u SPSS-u koristi se ANOVA metod (analysis of variance) koji se odnosi na analizu značajnih razlika između više od dvije grupe (u ovom slučaju partije). Odgovori na na navedena pitanja su se analizirali u odnosu na glasače partija i zatim usporedili. Ukoliko analiza pronade značajne razlike između grupa, odrađuje se post-hoc analiza koja ustvrđuje koje grupe (partije) najviše odstupaju i koje su konkretno razlike među njima. Za post hoc analizu korišten je Bonferroni test. Ovaj metod računa prosjek za svaku grupu i uspoređuje prosjeke, uzimajući u obzir razlike u uzorcima.

Za računanje i poređenje prosjeka za kategoriju roda, korišteni su Chi square contingency testovi u SPSS-u, koji takode uspoređuju grupe.

Glasači partija Švedskih demokrata, Prava i Pravde i Italijanske braće odabrani su s obzirom na to da su prethodna istraživanja pokazala kako su sve tri partije okarakterisane značajkama radikalne desnice, kao što su nativizam, autorijanizam, populizam, anti-establišmentarizam i socijalni šovinizam i klasifikovala sve pomenute partije kao radikalno desničarske (Rydgren,

2017; Pytals, 2021; Bruno & Downes, 2020). Ove partije su u trenutku pisanja ovog rada na vlasti u svojim zemljama, te su iz ovih razloga njihovi glasači odabrani kao uzorak.

Rezultati

Švedska

Glasački profil

U podacima Europskog društvenog istraživanja (ESS), od ukupno 1883 ispitanika iz Švedske, 228 njih je glasalo za Švedske demokrate. U podacima Europskog istraživanja vrijednosti (EVS), od ukupno 1051 ispitanika, 80 njih je glasalo za Švedske demokrate. Nakon sprovedene analize podataka, zaključeno je da Švedske demokrate imaju najviše glasača iz starije dobne grupe, koja obuhvaća glasače iznad 65 godina. Ova grupa broji 45.3% glasova Švedskih Demokrata u datoj bazi podataka. Najmanje je jako mladih glasača, godina između 17 i 25, kojih ima samo 2.2%. Na drugom mjestu su glasači od 40 do 65 godina, kojih je 36.1%. Glasajući u dobi 25 do 40 godina zauzimaju samo 16.4% glasova Švedskih demokrata. Na osnovu ovih podataka, moguće je zaključiti kako Švedske demokrate najviše privlače starije glasače, s obzirom na to da prosjek godina glasača Švedskih demokrata, prema analizi podataka, iznosi 59.5 godina.

Dalje, analiza istih podataka je pokazala kako muškarci sačinjavaju značajnu većinu glasača Švedskih demokrata s preko 60% glasova, dok žene zauzimaju samo 37%.

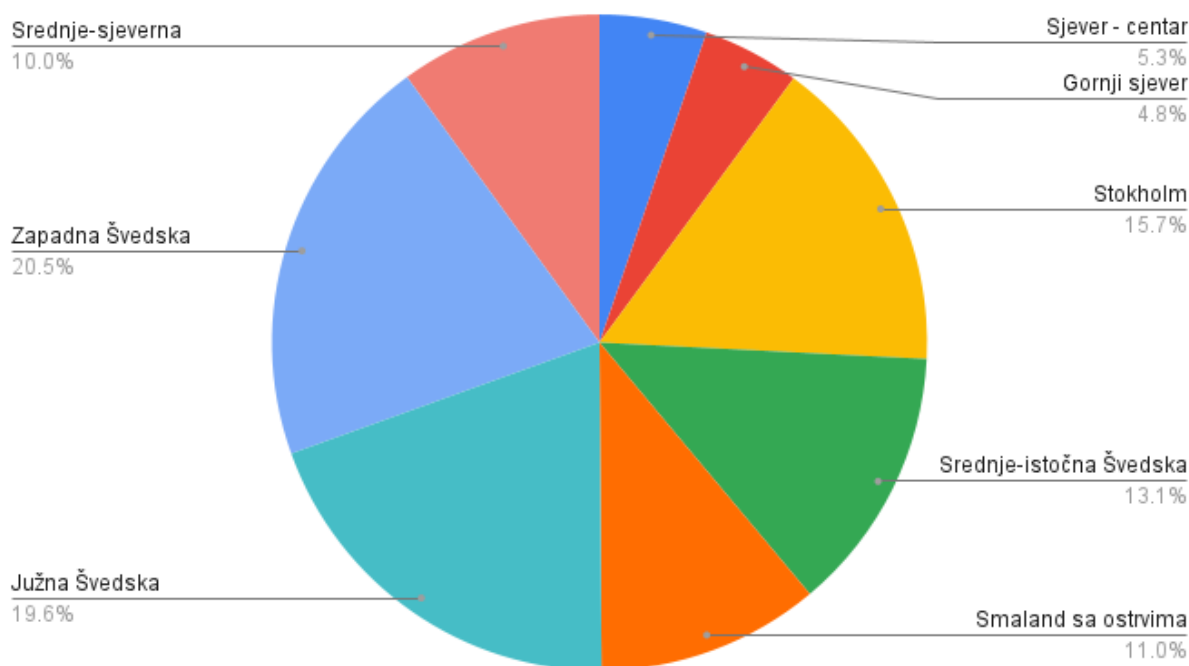

Fig. 1.2. Glasači Švedskih demokrata: regionalna rasprostranjenost.

Regionalna rasprostranjenost glasača Švedskih demokrata je dosta “šarena”. Međutim, najviše birača su “pokupili” na zapadu Švedske, sa 20.5% glasova u ovom području. Najmanje ih je na sjeveru, dok ih je u glavnom gradu 15.7%. Ostala područja iznose između 10 i 20 procenata.

Samo nešto iznad četvrtine ispitanih glasača Švedskih demokrata ima univerzitetsko obrazovanje, koje uključuje osnovne studije, magistarske, kao i doktorate i post-doktorske studije. Najviše glasača Švedskih demokrata pripada srednjoj klasi.

Jako mali broj birača Demokrata je religiozan. Većina je na pitanje “koliko ste religiozni?” odgovorila sa “uopće nisam”. Ovo je velika razlika u biračkom tijelu radikalno desničarske stranke u Švedskoj u poređenju s njenim pandanima u Italiji i Poljskoj, što može imati veze s generalno niskom stopom religioznosti u Švedskoj (Zuckerman, 2014). Najmanje je veoma religioznih birača Švedskih demokrata, dok ste ostatak pronalazi negdje po sredini.

Iako Švedske demokrate obilježavamo kao radikalno desničarsku stranku, najveći broj njenih glasača sebe identificira kao centriste. Međutim, nije zanemariv ni broj glasača koji se identificiraju bliže desnici i kao desničari. 38.5% ispitanih glasača se nalazi bliže desnici (vrijednost 9 od 11 i vrijednost 8 od 11), a čak 15.5% glasača se pronalazi na desnom kraju ove

skale. U prosjeku, na skali od 1 do 10, gdje je 1 = krajnje lijevo, a 10 = krajnje desno, glasači Švedskih demokrata se nalaze na 6.85, pokazuje analiza podataka.

Birači Švedskih demokrata su skloni nepovjerenju u političare. Samo 0.4% ispitanog tijela tvrdi kako potpuno vjeruje političarima, dok im oko četvrtina uopće ne vjeruje.

Kada se radi o političkim stavovima glasača Švedskih demokrata, većini je, naravno, izuzetno bitno da živi u demokratskoj državi. Međutim, većina birača ove stranke nije prijemčiva prema migrantima, te 31% njihovih glasača smatra kako migranti imaju negativan utjecaj na kvalitetu života u Švedskoj.

U poređenju s glasačima drugih stranaka u državi, glasači Švedskih demokrata imaju najveću nejednakost u raspodjeli po rodu. Glasači demokršćana, liberala, zelene stranke i ljevice imaju relativno jednaku raspodjelu muških ženskih glasača, dok centar, moderate, socijaldemokrate i Švedske demokrate imaju primjetne razlike u broju glasača po rodu. Centar i socijaldemokrate imaju disproporcijalno više ženskih glasača, dok moderate i Švedske demokrate imaju disproporcijalno više muških glasača, s tim da je kod Švedskih demokrata ova razlika u reprezentaciji najveća.

Švedske demokrate u prosjeku imaju i najstarije glasače. Po dobnoj raspodjeli, najbliži su Demokršćanima, kod kojih prosječna dob glasača iznosi 58, dok se najviše razlikuju od glasača ljevice, koji u prosjeku imaju 47 godina.

	Partija za koju ste glasali u posljednjim izborima	Prosjek	Značaj
Starost	Centar	51.11	.000
	Demokršćani	58.51	1.000
	Liberali	57.38	1.000
	Zeleni	50.12	.001
	Moderate	54.85	.059
	Socijaldemokrate	58.09	1.000
	Švedske Demokrate	59.48	
	Ljevica	47.79	.000

Tab. 1.2. Tabela prosjeka godina glasača partija u Švedskoj.

Stupac značajnosti u ovom tabličnom prikazu označava koliko su razlike u prosjecima između različitih grupa relevantne ili statistički značajne. Vrijednost u stupcu značajnosti se interpretira u odnosu na odabranu razinu značajnosti, postavljenu na 0.05.

- Ako je vrijednost značajnosti manja od 0.05, to ukazuje na statistički značajnu razliku u dobnim prosjecima između grupa. Drugim riječima, nije vjerojatno da su razlike u ovim grupama slučajne.
- Ako je vrijednost značajnosti veća od 0.05, to znači da nema dovoljno statističkih dokaza za zaključak da postoje značajne razlike u prosjecima između grupa. U ovom slučaju, razlike u dobnim prosjecima smatraju se slučajnim.

Ova interpretacija važi za sve tabelarne prikaze u daljem tekstu.

ANOVA analize nisu pokazale velike razlike u stupnju religioznosti među glasačima različitih partija. Razlike postoje u obrazovanju i pokazalo se kako su glasači Švedskih demokrata u prosjeku najmanje obrazovani.

Na skali lijevo-desno, jedino glasači Moderata više naginju desno od glasača Švedskih demokrata. Međutim, primjetno su više desno orijentirani od glasača svih ostalih stranaka, kako je ANOVA analiza pokazala.

Položaj na skali lijevo-desno	Partija za koju ste glasali na posljednjim izborima	Prosjek	Značaj
		Centar	5.62
	Demokršćani	6.77	1.000
	Liberali	5.96	.002
	Zeleni	3.40	.000
	Moderate	7.50	.001
	Socijaldemokrate	3.42	.000
	Švedske demokrate	6.85	
	Ljevica	1.42	.000

Fig. 1.3. Tabela prosjeka vrijednosti na skali lijevo-desno. 0 = lijevo, 10 = desno.

Glasači Švedskih demokrata također u prosjeku imaju najmanje povjerenja u političare, kao i u Europski parlament, pravni sustav u državi i Ujedinjene narode. U prosjeku su manje zadovoljni demokracijom u svojoj zemlji, te vjeruju kako politički sustav unutar zemlje ne dozvoljava ljudima da utječu na političke odluke. U suglasnosti s ovim, također vjeruju kako stavovi elita prevladavaju u državi u odnosu na obične ljude.

Povjerenje u političare	Centar	5.00	.000
	Demokršćani	3.79	1.000
	Liberali	4.50	.002
	Zeleni	4.97	.000
	Moderate	3.85	.001
	Socijaldemokrate	4.52	.000
	Švedske demokrate	2.32	
	Ljevica	4.63	.000

Fig. 1.4. Tabela prosjeka povjerenja u političare.

Povjerenje u pravni sistem	Centar	6.64	.000
	Demokršćani	5.57	.000
	Liberali	6.69	.000
	Zeleni	6.73	.000
	Moderate	5.86	.000
	Socijaldemokrate	6.33	.000
	Švedske demokrate	4.10	
	Ljevica	6.39	.000

Fig. 1.5. Prosjek povjerenja u pravni sistem.

Povjerenje u Ujedinjene Nacije	Centar	6.27	.000
	Demokršćani	4.91	.000
	Liberali	6.00	.000
	Zeleni	6.27	.000
	Moderate	5.43	.000
	Socijaldemokrate	5.68	.000
	Švedske demokrate	3.70	
	Ljevica	5.89	.000

Fig. 1.6. Prosjek povjerenja u Ujedinjene narode.

Politički sistem dozvoljava ljudima da imaju utjecaj na politiku	Centar	2.80	.000
	Demokršćani	2.42	.002
	Liberali	2.63	.000
	Zeleni	3.02	.000
	Moderate	2.40	.000
	Socijaldemokrate	2.61	.000
	Švedske demokrate	1.98	
	Ljevica	2.71	.000

Fig. 1.7. "Politički sustav dozvoljava ljudima da imaju utjecaj na politiku"

1 = Uopće ne, 5= dozvoljava mnogo utjecaja.

Povjerenje u Europski Parlament	Centar	5.36	.000
	Demokršćani	4.07	.000
	Liberali	5.04	.000
	Zeleni	5.33	.000
	Moderate	4.21	.000
	Socijaldemokrate	4.53	.000
	Švedske Demokrate	2.42	
	Ljevica	4.66	.000

Fig. 1.8. Povjerenje u Europski Parlament.

Unutar države, stavovi običnih ljudi preovladavaju u poređenju sa stavovima elita	Centar	4.72	.093
	Demokršćani	3.99	.000
	Liberali	4.44	.093
	Zeleni	4.73	.000
	Moderate	4.33	.000
	Socijaldemokrate	4.49	.000
	Švedske demokrate	3.06	
	Ljevica	3.86	.000

Fig. 1.9. Stavovi naroda i stavovi elita u državi. 1 - preovladavaju stavovi elita, 5- preovladavaju stavovi naroda.

Koliko ste zadovoljni demokracijom u zemlji	Centar	7.15	.000
	Demokršćani	5.80	.000
	Liberali	6.76	.000
	Zeleni	6.88	.000
	Moderate	6.00	.000
	Socijaldemokrate	6.82	.000
	Švedske Demokrate	4.11	
	Ljevica	6.32	.000

Fig. 1.10. Zadovoljstvo demokracijom u zemlji.

Pokazalo se i kako glasači Švedskih demokrata imaju najmanje samopouzdanja što se tiče učešća u politici, mada se ne razlikuju od ostalih po pitanju interesa za politiku.

U poređenju s glasačima ostalih partija, nisu ni više ni manje emotivno vezani za svoju zemlju. Međutim, imaju primjetno anti-migracione stavove, u prosjeku pokazuju više odbojnosti prema svim migrantima od ostalih glasača, mada je ova razlika najprimjetnija kada se radi o migrantima iz siromašnijih zemalja ili migrantima rase različite od većine stanovništva. Također u prosjeku pokazuju najviše averzije prema pravima LGBTQ osoba.

Glasači Švedskih demokrata su također skloniji vjerovanju u teorije zavjera u poređenju s ostalim glasačima, u prosjeku više pokazujući suglasnost s tvrdnjama “mala potajna grupa ljudi donosi sve velike odluke u svijetu politike” i “Covid-19 je rezultat namjerne i pritajene aktivnosti neke vlade ili organizacije”.

Koliko ste pouzdani u svoju sposobnost da učestvujete u politici	Centar	2.40	.546
	Demokršćani	2.23	1.000
	Liberali	2.16	1.000
	Zeleni	2.64	.007
	Moderate	2.45	.033
	Socijaldemokrate	2.20	1.000
	Švedske Demokrate	2.15	
	Ljevica	2.66	1.041

Fig. 1.11. Samopouzdanje za učešće u politici.

Dozvoliti više/manje migranata iste rase/etniciteta u državu	Centar	1.69	.000
	Demokršćani	2.04	.000
	Liberali	1.84	.000
	Zeleni	1.58	.000
	Moderate	2.09	.000
	Socijaldemokrate	1.89	.000
	Švedske demokrate	2.40	
	Ljevica	1.53	.000

Fig. 1.12. Stavovi prema priljevu migranata iste rase/etniciteta.

Dozvoliti više/manje migranata rase/etniciteta različitog od većine u državu	Centar	1.78	.000
	Demokršćani	2.16	.000
	Liberali	1.91	.000
	Zeleni	1.59	.000
	Moderate	2.26	.000
	Socijaldemokrate	1.96	.000
	Švedske demokrate	2.71	
	Ljevica	1.56	.000

Fig. 1.13. Stavovi prema priljevu migranata rase/etniciteta različitog od većine.

	Partija za koju ste glasali u posljednjim izborima	Prosjek	Značaj
Dozvoliti više/manje migranata iz siromašnijih zemalja u državu	Centar	1.86	.000
	Demokršćani	2.33	.000
	Liberali	2.03	.000
	Zeleni	1.67	.000
	Moderate	2.47	.000
	Socijaldemokrate	2.05	.000
	Švedske demokrate	2.89	
	Ljevica	1.63	.000

Fig. 1.14. Stavovi prema priljevu migranata iz siromašnijih zemalja.

Migranti čine zemlju lošijim/boljim mjestom za život	Centar	6.79	.000
	Demokršćani	5.08	.000
	Liberali	6.34	.000
	Zeleni	7.16	.000
	Moderate	4.85	.000
	Socijaldemokrate	6.15	.000
	Švedske demokrate	2.51	
	Ljevica	7.38	.000

Fig. 1.15. Stavovi prema migrantima uopće.

	Partija za koju ste glasali u posljednjim izborima	Prosjek	Značaj
LGBTQ osobe bi trebalo da žive slobodno	Centar	1.28	.000
	Demokršćani	1.88	1.000
	Liberali	1.29	.000
	Zeleni	1.15	.000
	Moderate	1.43	.000
	Socijaldemokrate	1.36	.000
	Švedske demokrate	1.78	
	Ljevica	1.16	.000

Fig. 1.16. Stavovi prema LGBTQ populaciji.

Mala tajna grupa ljudi je odgovorna za sve velike političke odluke	Centar	4.28	.000
	Demokršćani	4.12	.142
	Liberali	4.38	.000
	Zeleni	4.57	.000
	Moderate	4.26	.000
	Socijaldemokrate	4.26	.000
	Švedske demokrate	3.76	
	Ljevica	4.34	.000

	Partija za koju ste glasali u posljednjim izborima	Prosjek	Značaj
Covid-19 je rezultat namjerne i pritajene aktivnosti neke vlade ili organizacije	Centar	4.26	.000
	Demokršćani	3.85	.000
	Liberali	4.33	.000
	Zeleni	4.44	.000
	Moderate	4.01	.000
	Socijaldemokrate	4.03	.000
	Švedske demokrate	3.28	
	Ljevica	4.37	.000

Fig. 1.17. I fig. 1.18. Sklonost ka vjerovanju u teorije zavjere. 1 - U potpunosti sam saglasan/saglasna, 5 - Uopće nisam saglasan/saglasna.

Medijske navike

Prethodna istraživanja

Prema Reuters izvještaju za 2023. medijsko povjerenje u Švedskoj je na postepenom porastu, nakon velikog pada 2020. godine kada je povjerenje u medije imalo samo 38% stanovništva. Danas, čak polovina ispitanog stanovništva vjeruje medijima (Reuters, 2023).

Nacionalna televizija (SVT) je najpopularniji od tradicionalnih medija i prednjači s 53% dosega. Prati je TV4 s 47% dosega, te je lako zaključiti kako je televizija glavni izvor informacija što se tiče tradicionalnih medija. Nakon radija, najpopularniji je gorespomenuti tabloid Aftonbladet, pa tek onda tisak sa samo 20% dosega (Reuters, 2023).

Kad se radi o online portalima, Aftonbladet online portal je najpopularniji s 47% nedjeljnih korisnika, zatim SVT online (33%) i Expressen online (32%). CNN je najmanje popularan sa samo 6% mjesečnih korisnika, isti broj kao i notorni Samhällsnytt (Reuters, 2023).

Upotreba online izvora, uključujući društvene medije, je sve popularnija i čak 84% korisnika je prijavilo kako informacije dobiva uz ovakvih izvora, dok samo 25% potvrđuje kako čita tisak. Međutim od 84% samo pola koristi društvene medije kao izvor informacija i taj broj je u padu od 2020 (Reuters, 2023).

Od društvenih medija, za informiranje je najpopularniji Facebook (24%, 5% manje nego prethodne godine), zatim YouTube (15%), Instagram (12%), Twitter (8%) s WhatsApp-om na posljednjem mjestu (samo 5%).

Analiza podataka

Glasači Švedskih demokrata u prosjeku provode 92 minuta dnevno informirajući se putem tiska, televizije i radija. U prosjeku provode mnogo više: 217 minuta dnevno online.

Vijesti o politici i tekućim događajima, gledanje, slušanje ili čitanje dnevno u minutima	Centar	75.38	.274
	Demokršćani	88.90	1.000
	Liberali	99.07	1.000
	Zeleni	88.92	1.000
	Moderate	93.51	1.000
	Socijaldemokrate	87.41	1.000
	Švedske Demokrate	92.49	
	Ljevica	91.57	1.000

Fig. 2.1. Uporaba tradicionalnih medija za informiranje.

Uporaba interneta dnevno u minutima	Centar	329.31	.000
	Demokršćani	253.30	1.000
	Liberali	297.72	.111
	Zeleni	308.51	.039
	Moderate	299.99	.000
	Socijaldemokrate	253.94	1.000
	Švedske Demokrate	217.41	
	Ljevica	308.56	.005

Fig. 2.2. Uporaba interneta.

Na osnovu ANOVA analize podataka iz ESS-a, ne postoji velika razlika između glasača Švedskih Demokrata i glasača ostalih partija kada se radi o informiranju putem tradicionalnih medija. Međutim, značajna razlika je pronađena u vremenu provedenom online i glasači ŠD u prosjeku provode najmanje vremena online. Najviše online sati imaju glasači Centra, koji isto tako najmanje vremena provode informirajući se putem tradicionalnih medija.

Značajne razlike pronađene su i u stupnjevima povjerenja koje glasači imaju za medije tiska. Glasači Švedskih demokrata su daleko najmanje povjerljivi prema medijima tiska, a najviše povjerenja za njih imaju glasači Ljevice. Glasači Švedskih demokrata također imaju najmanje vjere u fer i objektivno izvještavanje novinara tijekom izbora.

Povjerenje: Tisak	Socijaldemokrate	2.63	.000
	Moderate	2.70	.000
	Švedske Demokrate	3.09	
	Centar	2.54	.000
	Liberali	2.52	.000
	Ljevica	2.44	.000
	Zeleni	2.52	.000
	Demokršćani	2.59	.035

Fig. 2.3. Povjerenje u tisak.

Koliko često tijekom izbora novinari daju fer i objektivne izvještaje	Socijaldemokrate	1.89	.000
	Moderate	2.09	.004
	Švedske Demokrate	2.47	.000
	Centar	1.85	.001
	Liberali	1.97	.000
	Ljevica	1.86	.000
	Zeleni	1.81	.000
	Demokršćani	2.04	.000

Fig. 2.4. Povjerenje u novinare tijekom izbora.

Poljska

Glasački profil

Od ukupno 1505 ispitanika iz Poljske, 622 njih se izjasnilo kao glasači stranke Pravo i Pravda. Glasači PiS-a imaju najviše pripadnika dobne grupe od 40 do 65, sa skoro pola (46%) glasača u toj dobnoj grupi. Na drugom mjestu je dobna grupa iznad 65, s 34%, zatim glasači od 16 do 40 godina sa 17% udjela. Najmanje je, kao i u slučaju Švedske, najmlađih glasača, sa samo 3% udjela glasova grupe od 20 do 25 godina.

Što se tiče rodne raspodjele, ženskih i muških glasača ima gotovo jednako, sa nešto više muških glasača (51.6%).

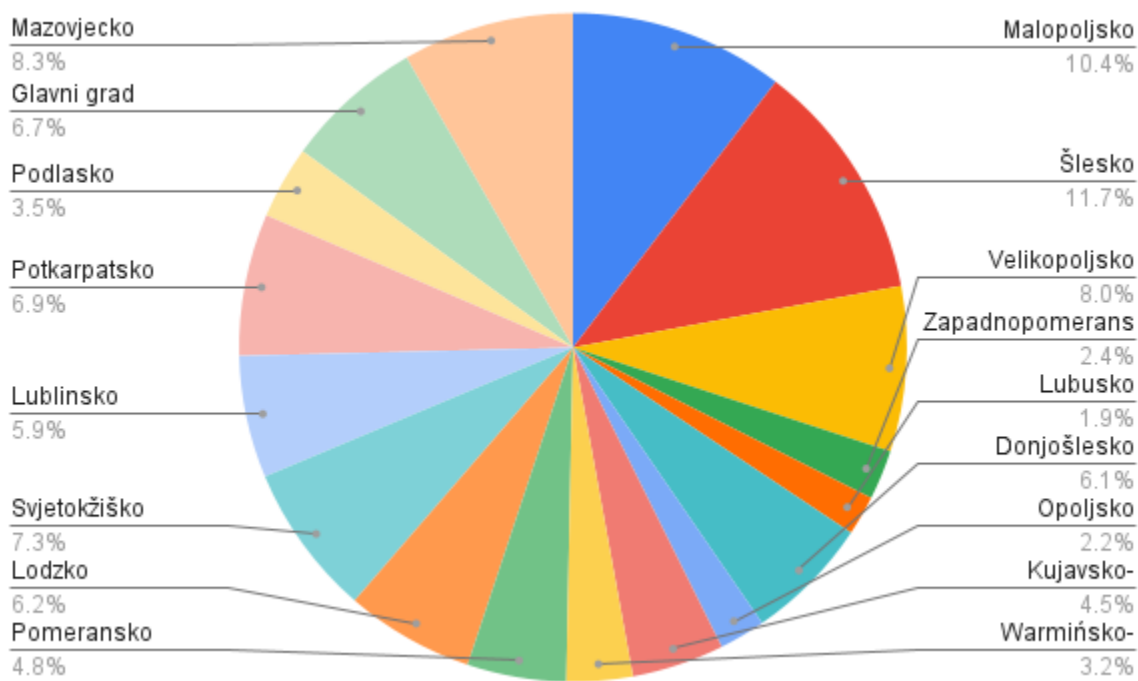

Fig. 3.1: Teritorijalna rasprostranjenost glasaša PiS.

Poljska je podijeljena na ukupno šesnaest administrativnih jedinica. Najviše glasača PiS-a ima u Malopoljskom vojvodstvu (10.4%), a najmanje u Lubuskom (1.9%), mada je broj glasača relativno ravnomjerno raspoređen.

19.8% glasača PiS-a ima univerzitetsko obrazovanje, uključujući osnovne, diplomske i post-diplomske studije. Uglavnom pripadaju radničkoj i srednjoj klasi.

Na skali od 0 do 10, gdje 0 predstavlja “nimalo nisam religiozan/na”, a 10 predstavlja “veoma sam religiozan/na”, najveći broj ispitanika glasača PiS-a je sebe ocijenio sa 7 ili 10. Prosječan nivo religioznosti glasača PiS-a iznosi 6.96. Što se tiče prihoda, glasači PiS-a su u prosjeku siromašniji od ostalih glasača.

Na skali lijevo-desno, gdje je 1 krajnje lijevo, a 10 krajnje desno, glasači Prava i Pravde se u prosjeku smještaju na 7.65, što je nešto bliže desnoj strani skale od njihovih pandana u Švedskoj. Najviše ispitanika (40%) se smjestilo na sami desni kraj skale - 10. Veliki broj (20%) sebe smješta na centar -5.

Većina glasača također nema povjerenja u političare: 24% glasača uopće ne vjeruje političarima, 19.5% je na sredini skale, dok samo 2% glasača u potpunosti vjeruje političarima.

Većini glasača PiS-a je izuzetno bitno da živi u demokratskoj državi. Što se tiče stavova prema migrantima, veliki broj uzima srednji stav: smatraju da migranti niti poboljšavaju, niti pogoršavaju život u zemlji.

Kada se radi o rodnoj raspodjeli glasača, sve stranke u Poljskoj imaju prilično nejednaku sliku. Najveću razliku imaju stranke Građanska platforma koja ima disproporcionalno više žena i Konfederacija slobode i neovisnosti koja ima disproporcionalno više muškaraca.

Slično glasačima Švedskih demokrata i glasači PiS-a su u prosjeku stariji od glasača ostalih partija, sa značajnom razlikom u prosjeku prema ANOVA analizi. Po dobnom sastavu glasača,

najsličnija im je Poljska narodna stranka, dok najrazličitiji dobni sastav ima Konfederacija slobode i neovisnosti kod koje prosječna dob glasača iznosi 34 godine.

Starost	Nestranačka i koalicija lokalne samouprave	50.06	.613
	Građanska koalicija	53.67	.219
	Konfederacija slobode i neovisnosti	34.24	.000
	Poljska narodna stranka	54.04	1.000
	Pravo i pravda	56.20	
	Demokratski savez ljevice	48.06	.000

Fig. 1.3. Prosjek godina glasača partija u Poljskoj.

Analize podataka su također pokazale kako su glasači stranke Prava i Pravde daleko religiozniji od ostalih glasača. Analiza je pokazala i kako su njihovi glasači u prosjeku najmanje samopouzdati što se tiče njihove sposobnosti za sudjelovanje u politici, mada razlike većinom nisu bile značajne. Značajnih razlika nema ni u interesu za politiku.

Koliko ste religiozni	Nestranačka i koalicija lokalne samouprave	5.11	.002
	Građanska koalicija	4.13	.000
	Konfederacija slobode i neovisnosti	4.18	.000
	Poljska narodna stranka	5.81	.050
	Pravo i pravda	6.96	
	Demokratski savez ljevice	3.38	.000

Fig. 3.2. Religioznost.

Značajne razlike jesu pronađene u mjestu na lijevo-desno skali. Pokazalo se kako su glasači PiS-a daleko najviše desno orijentirani. Najbliža im je, iznenađujuće, Konfederacija slobode i neovisnosti sa 6.19 na lijevo-desno skali (u poređenju s prosjekom od 7.65 za glasače PiS-a) gdje je 1=krajnje lijevo, a 10=krajnje desno.

Položaj na skali lijevo-desno	Nestranačka i koalicija lokalne samouprave	5.06	.000
	Građanska koalicija	4.13	.000
	Konfederacija slobode i neovisnosti	6.19	.000
	Poljska narodna stranka	4.95	.000
	Pravo i pravda	7.65	
	Demokratski savez ljevice	2.26	.000

Fig. 3.3. Lijevo-desno položaj glasača.

Za razliku od svojih pandana u Švedskoj, glasači Pravde i Prava u prosjeku daleko više vjeruju političarima od glasača ostalih partija u Poljskoj, te su zadovoljniji demokracijom u svojoj zemlji od svih ostalih glasača. Isto tako više od svih ostalih glasača imaju povjerenja u pravni sustav i smatraju kako politički sustav dozvoljava ljudima da utiču na politiku. Razlog za ovo može biti činjenica da PiS ima vlast u Poljskoj daleko duže od radikalne desnice u Švedskoj i Italiji. Međutim, u prosjeku imaju manje povjerenja u međunarodne ustanove, kao što su Europski parlament i Ujedinjene narode. Jedino Konfederacija slobode i neovisnosti ima manje povjerenja od njih u spomenute institucije, mada razlika nije zabilježena kao značajna u analizama.

Glasači PiS-a su značajno više emotivno vezani za svoju zemlju od glasača ostalih stranaka. Na skali od 1 do 10 za procjenu emotivne vezanosti za državu, glasači PiS-a su u prosjeku na broju 8.88. Glasači PiS-a nisu značajno više ili manje obrazovani od ostalih glasača.

Povjerenje u političare	Nestranačka i koalicija lokalne samouprave	.85	.000
	Građanska koalicija	1.19	.000
	Konfederacija slobode i neovisnosti	.93	.000
	Poljska narodna stranka	1.48	.000
	Pravo i pravda	3.07	
	Demokratski savez ljevice	1.38	.000

Fig. 3.4. Povjerenje u političare.

Koliko ste zadovoljni demokracijom u državi	Nestranačka i koalicija lokalne samouprave	2.58	.000
	Građanska koalicija	1.87	.000
	Konfederacija slobode i neovisnosti	3.06	.000
	Poljska narodna stranka	3.19	.000
	Pravo i Pravda	5.97	
	Demokratski savez ljevice	2.18	.000

Fig. 3.5. Zadovoljstvo demokracijom.

Povjerenje u pravni sustav	Nestranačka i koalicija lokalne samouprave	2.65	.321
	Građanska koalicija	2.68	1.000
	Konfederacija slobode i neovisnosti	3.22	1.000
	Poljska narodna stranka	3.31	.000
	Pravo i Pravda	3.69	
	Demokratski savez ljevice	2.55	.002

Fig. 3.6. Povjerenje u pravni sustav.

Politički sistem dozvoljava ljudima da imaju utjecaj na politiku	Nestranačka i koalicija lokalne samouprave	1.76	.654
	Građanska koalicija	1.83	.733
	Konfederacija slobode i neovisnosti	1.73	.715
	Poljska narodna stranka	1.71	.629
	Pravo i Pravda	2.15	.895
	Demokratski savez ljevice	1.84	.625

Fig. 3.7. Koliko utjecaja politički sustav dozvoljava narodu.

Povjerenje u Ujedinjene Nacije	Nestranačka i koalicija lokalne samouprave	4.53	1.000
	Građanska koalicija	6.07	.000
	Konfederacija slobode i neovisnosti	3.21	.001
	Poljska narodna stranka	5.24	1.000
	Pravo i Pravda	4.50	
	Demokratski savez ljevice	5.86	.000

Fig. 3.8. Povjerenje u UN.

Povjerenje u Evropski Parlament	Nestranačka i koalicija lokalne samouprave	3.36	.493
	Građanska koalicija	5.96	.000
	Konfederacija slobode i neovisnosti	2.11	1.000
	Poljska narodna stranka	3.68	.003
	Pravo i Pravda	2.36	
	Demokratski savez ljevice	5.26	.000

Fig. 3.9. Povjerenje u EP

Koliko ste emotivno vezani za državu	Nestranačka i koalicija lokalne samouprave	7.61	.031
	Građanska koalicija	7.85	.000
	Konfederacija slobode i neovisnosti	7.52	.000
	Poljska narodna stranka	8.26	.937
	Pravo i Pravda	8.88	
	Demokratski savez ljevice	6.94	.000

Fig. 3.10. Emotivna vezanost za zemlju.

Glasači PiS u prosjeku manje podržavaju slobodu LGBTQ populacije, te se, kao očekivano, više protive priljevu migranata, posebice migranata druge rase ili etniciteta.

LGBTQ osobe bi trebalo da žive slobodno	Nestranačka i koalicija lokalne samouprave	2.18	.001
	Građanska koalicija	1.67	.000
	Konfederacija slobode i neovisnosti	2.17	.000
	Poljska narodna stranka	2.40	.007
	Pravo i Pravda	2.90	
	Demokratski savez ljevice	1.50	.000

Fig. 3.11. Podrška za slobodu LGBTQ lica. 1 - U potpunosti sam saglasan/saglasna, 5 - Uopće nisam saglasan/saglasna.

Dozvoliti manje/više migranata iste rase/eticiteta kao većina u državu	Nestranačka i koalicija lokalne samouprave	1.97	1.000
	Građanska koalicija	1.68	.000
	Konfederacija slobode i neovisnosti	1.94	.120
	Poljska narodna stranka	2.07	1.000
	Pravo i Pravda	2.14	
	Demokratski savez ljevice	1.65	.000

Dozvoliti više/manje migranata rase/etniciteta različitog od većine u državu	Nestranačka i koalicija lokalne samouprave	2.21	.005
	Građanska koalicija	2.00	.000
	Konfederacija slobode i neovisnosti	2.22	.000
	Poljska narodna stranka	2.38	.124
	Pravo i Pravda	2.64	
	Demokratski savez ljevice	1.91	.000
Dozvoliti više/manje migranata iz siromašnijih zemalja u državu	Nestranačka i koalicija lokalne samouprave	2.24	.964
	Građanska koalicija	1.99	.000
	Konfederacija slobode i neovisnosti	2.15	.002
	Poljska narodna stranka	2.22	.157
	Pravo i Pravda	2.46	
	Demokratski savez ljevice	1.99	.000

Fig. 3.12. - 3.14. Priljev migranata. 1 - Pustiti sve migrante u državu, 5 - Ne pustiti uopće.

Glasači PiS i Nestranačke i koalicije lokalne samouprave su najskloniji vjerovanju u teorije zavjere u Poljskoj, mada razlike nisu značajne.

Medijske navike

Prethodna istraživanja

Prema podacima iz Reuters izvještaja o medijima 2023. povjerenje Poljaka u medije je palo za 6 procenata od prethodne godine.

Od tradicionalnih medija, najpopularniji su programi TVN Vijesti, u vlasništvu američke Warner Bros. Medijske tvrtke. Na drugom mjestu je, iznenađujuće, radio stanica RMF FM, prva komercijalna radio stanica u Poljskoj. Ostale TV i FM stanice imaju daleko manji doseg. Od online portala, najpopularniji je Onet portal, na kojem se informira skoro polovica internet korisnika u Poljskoj. Njega prate Wirtualna Polska i TVN4 portali.

Najveći broj Poljaka (77%) se informira putem društvenih mreža, dok najmanje njih (11%) u te svrhe koristi tiskane medije. Od društvenih mreža, najpopularniji je Facebook s 48% korisnika, Zatim Youtube s 30% te Instagram s 12% i TikTok sa samo 11% korisnika.

42% ispitanika vjeruje vijestima uopćeno, dok polovica vjeruje isključivo vijestima s izvora koje koriste.

Analiza podataka

Glasači PiS u prosjeku provode oko 4 sata (241 minut) dnevno online i 102 minuta dnevno informirajući se putem tradicionalnih medija. U uporabi interneta pronađene su značajne razlike i glasači PiS u prosjeku najmanje koriste internet u poređenju s glasačima ostalih stranaka. U upotrebi tradicionalnih medija analize nisu pronašle značajne razlike.

Vijesti o politici i tekućim događajima, gledanje, slušanje ili čitanje dnevno u minutima	Nestranačka i koalicija lokalne samouprave	57.94	1.000
	Građanska koalicija	101.88	1.000
	Konfederacija slobode i neovisnosti	70.81	.321
	Poljska narodna stranka	81.56	1.000
	Pravo i Pravda	102.25	
	Demokratski savez ljevice	99.47	1.000

Uporaba interneta dnevno u minutima	Nestranačka i koalicija lokalne samouprave	352.35	.556
	Građanska koalicija	301.54	.001
	Konfederacija slobode i neovisnosti	320.21	.035
	Poljska narodna stranka	295.00	1.000
	Pravo i Pravda	241.62	
	Demokratski savez ljevice	325.16	.023

Fig. 4.1 i 4.2. Uporaba tradicionalnih medija i interneta.

Ni što se tiče povjerenja u tisak i povjerenja u novinare tijekom izbora nema značajnih razlika između glasača PiS i glasača ostalih partija, mada generalno imaju malo povjerenja u tisak. Nemaju mnogo povjerenja u novinarska izvještavanja u toku izbora, mada nisu pronađene značajne razlike u poređenju s drugim glasačima.

Glasači PiS u prosjeku najmanje vjeruju da online komunikacija izlaže ljude dezinformacijama sa značajnim razlikama u poređenju s ostalim glasačima. Da online/mobilna komunikacija ljude izlaže dezinformacijama najviše vjeruju glasači partije Konfederacija slobode i neovisnosti.

Italija

Od ukupno 1027 sudionika u Italiji, 111 njih se izjasnilo kao glasači stranke Fratelli d'Italia. Prateći trend prethodnih slučajeva, glasača FdI u najmlađoj grupi ima najmanje - samo 2.7% glasača u dobnoj grupi od 18 do 25. Glasača od 25 do 40 godina je 14.6%. Najveći postotak glasača FdI jest u dobnoj grupi od 40 do 65 godina, sa 57.1% glasača. Jedva nešto više od četvrtine glasača (25.6%) spada u dobnu grupu preko 65 godina.

Muškaraca i žena ima relativno jednako, kao i slučaju glasača PiS-a u Poljskoj, s 52% muškaraca i 48% žena.

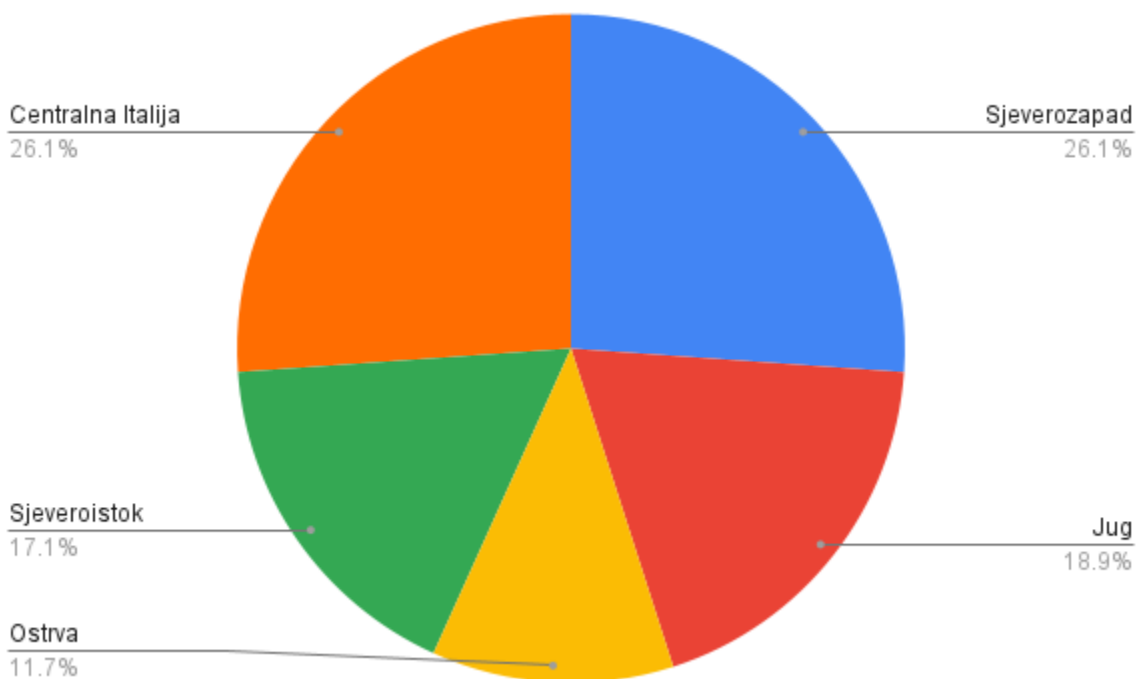

Fig. 5.1. Teritorijalna rasprostranjenost glasača FdI.

Jednak broj glasača FdI dolazi iz centralne Italije i sa sjeverozapada zemlje - po 26.1%. Najmanje je glasača sa ostrva, najvjerojatnije zbog manje gustine naseljenosti. Na sjeveroistoku i jugu je relativno sličan postotak glasača FdI: 17.1% na sjeveroistoku i 18.9% na jugu.

Na skali od 0 do 10, gdje je 0 = uopće nemam povjerenja u političare, a 10 = u potpunosti im vjerujem, najveći broj (20.7%) glasača FdI se odlučilo za brojku 0.

Samo 12.6% ispitanih glasača ima univerzitetsko obrazovanje, uključujući osnovne, diplomske i postdiplomske studije. Većina glasača, kao i u slučaju Švedske i Poljske, pripada srednjoj klasi.

Sastav glasača je raznolik što se religioznosti tiče. Većina glasača se pronalazi na sredini skale religioznosti. Glasači FdI su u prosjeku dosta desno - na skali od 1 do 10, gdje je 1 = krajnje lijevo, a 10 = krajnje desno, glasači FdI, na osnovu analize podataka, su na 7.47.

Za glasače FdI je život u demokratskoj zemlji od izuzetne važnosti, budući da se najveći postotak (70%) tako izjasnio. Također prateći trend prethodna dva slučaja, glasači FdI nisu otvoreni prema migrantima i opet, još manje su otvoreni prema migrantima rase drugačije od većine stanovništva Italije i prema migrantima iz siromašnijih zemalja.

Uglavnom nemaju previše interesa za politiku, sa skoro pola (45%) ispitanika koji su odgovorili da su jako slabo zainteresirani za politiku i samo 4.5% ispitanika koji su odgovorili kako su jako zainteresirani za politiku. Mali je i postotak glasača FdI koju samopouzdanji što se tiče svoje sposobnosti za učešće u politici: samo 3.6%. Najviše je njihovih glasača koji su izjavili kako imaju jako malo samopouzdanja: 47%.

Demokracijom u zemlji su osrednje zadovoljni. Ne smatraju da su elite u prevelikoj prednosti u poređenju s običnim narodom kada se radi o političkim odlukama.

Chi square testovi su pokazali kako nema značajnih razlika u raspodjeli muških i ženskih glasača između FdI i ostalih partija. Što se tiče dobi glasača, slično prethodna dva slučaja, glasači FdI su u prosjeku najstariji, mada, u poređenju s glasačima PiS i Švedskih demokrata, glasači FdI su najmlađi s prosjekom od 51. Godine.

Starost	Movimento 5 Stelle	45.28	.147
	Partido Democratico (PD)	50.77	1.000
	Lega	51.33	1.000
	Forza Italia	53.52	1.000
	Fratelli d'Italia con Giorgia Meloni	51.56	

Fig. 5.1. *Prosjek dobi glasača u Italiji.*

Kada se radi o religioznosti, post hoc testovi nisu pronašli nikakve značajne razlike između glasača FdI i glasača ostalih partija. Zapravo, trend sličnosti između glasača tri partije prestaje s glasačima FdI. Glasaci Švedskih demokrata i Prava i Pravde su imali značajne razlike u poređenju s glasačima ostalih stranaka. Međutim, post hoc testovi nisu pronašli nikakve značajne razlike između glasača FdI i ostalih glasača kada se radi o samopouzdanju u učešću politici, niti u interesu za politiku, kao ni u njihovim stavovima prema LGBTQ osobama.

Značajne razlike nisu pronađene niti u povjerenju u političare i institucije kao što su Europski parlament, Ujedinjene narode i pravni sustav u državi, mada su u prosjeku glasači FdI najmanje povjerljivi prema pomenutim institucijama i političarima. U prosjeku su i manje zadovoljni demokracijom u zemlji. Također, u prosjeku su više skloni vjerovanju u teorije zavjere, mada ova razlika nije navedena kao značajna u ANOVA testovima.

Tajna mala grupa ljudi je odgovorna za sve velike odluke u svijetu politike	Movimento 5 Stelle	3.35	1.000
	Partido Democratico (PD)	3.66	.628
	Lega	3.15	1.000
	Forza Italia	3.44	1.000
	Fratelli d'Italia con Giorgia Meloni	3.32	
COVID-19 je rezultat namjernog i prikrivenog djelovanja neke vlade ili organizacije	Movimento 5 Stelle	3.25	.044
	Partido Democratico (PD)	3.60	.000
	Lega	2.87	1.000
	Forza Italia	3.43	.007
	Fratelli d'Italia con Giorgia Meloni	2.81	

Fig. 5.2. i 5.3. *Sklonost ka vjerovanju u teorije zavjere.*

Kada se radi o otvorenosti prema migrantima, značajna razlika je pronađena samo u slučaju migranata rase različite od većine Italije, gdje su, očekivano, glasači FdI najmanje otvoreni prema priljevu migranata.

Dozvoliti više/manje migranata iste rase kao većina u državu	Movimento 5 Stelle	1.83	.006
	Partido Democratico (PD)	1.75	1.000
	Lega	2.21	1.000
	Forza Italia	2.29	.145
	Fratelli d'Italia con Giorgia Meloni	2.20	
Dozvoliti više/manje migranata rase/etniciteta različitog od većine u državu	Movimento 5 Stelle	2.02	.776
	Partido Democratico (PD)	1.96	.752
	Lega	2.49	.759
	Forza Italia	2.71	.723
	Fratelli d'Italia con Giorgia Meloni	2.50	.927

Fig. 5.4. i 5.5. Stavovi prema migrantima

Nema značajnih razlika u emotivnoj vezanosti za državu, niti u obrazovanju ili ekonomskoj klasi.

Medijske navike

Prethodna istraživanja

Mediji u Italiji su nedavno prošli kroz mnoge korjenite promjene, uglavnom vezane za sadržaj i vlasnike, posebice u tisku.

Medijska kuća koju posjeduje porodica Berlusconi - Mondadori Group prodala je svoj list *Il Giornale* poznatoj Angelucci grupi, koja je popularna zbog svojih centar-desničarskih izdanja. Novinari lista *La Repubblica* su pošli na štrajk zbog, kako oni kažu “odaljavanja vlasnika od njihove centar-ljevičarske pozicije kako bi proširili krug čitalaca” (Reuters, 2023).

Što se tiče online portala, najpopularniji su portali javnih servisa za informiranje i komercijalnih medijskih TV kuća, kao što su RAI i TGcom24. Interesan je portal Fanpage, koji je izuzetno popularan kod mladih ljudi (Reuters, 2023) i započeo kao trač portal i izrastao u izuzetno uspješan portal za vijesti, sa vlastitim istraživačkim pričama (Tondo, 2022).

Što se tiče televizije, najpopularniji TV kanal jest javni RTV servis RAI TV, a prati ga komercijalni Mediaset. Najmanje popularan je ljevičarsko-populistički il Fatto Quotidiano (Reuters, 2023).

Međutim, većina Talijana (70%) kao svoj izvor informacija navodi online izvore, uključujući i društvene medije, dok tisak za informiranje koristi samo 16% anketiranih korisnika. Veliki broj se informira i putem televizije, sa 69% anketiranih korisnika.

Analiza podataka

29% ispitanih glasača FdI provodi do sat vremena online, 33% do 2 sata, dok čak 62% glasača provodi više od 2 sata online.

63% glasača provodi do sat vremena dnevno informirajući se putem tradicionalnih medija (tisak, TV, radio). 30% provodi do 2 sata informirajući se putem tradicionalnih medija i 7% provodi više od dva sata dnevno.

Vijesti o politici i tekućim događajima, gledanje, slušanje i čitanje dnevno u minutima	Movimento 5 Stelle	181.58	1.000
	Partido Democratico (PD)	183.17	1.000
	Lega	207.83	1.000
	Forza Italia	163.44	
	Fratelli d'Italia con Giorgia Meloni	189.30	

Uporaba interneta dnevno u minutima	Movimento 5 Stelle	185.43	1.000
	Partido Democratico (PD)	173.69	1.000
	Lega	184.68	1.000
	Forza Italia	184.90	1.000
	Fratelli d'Italia con Giorgia Meloni	160.06	

Fig. 6.1. i 6.2. Uporaba interneta i tradicionalnih medija.

S izjavom “Online komunikacija izlaže ljude dezinformacijama” glasači FdI uglavnom nisu bili suglasni. Međutim, daleko od toga da su grupa glasača koja je najprotivnija ovoj izjavi. Na skali od 0 do 10, gdje je 0 = uopće ne, a 10 = u potpunosti, glasači FdI se nalaze na broju 5.20.

Online/mobilna komunikacija izlaže ljude dezinformacijama	Movimento 5 Stelle	5.36	1.000
	Partido Democratico (PD)	6.18	.200
	Lega	5.56	1.000
	Forza Italia	5.46	1.000
	Fratelli d'Italia con Giorgia Meloni	5.20	

Fig. 6.3. Stavovi o online dezinformacijama.

Za informacije o povjerenju u tisak, izvori ESS-a su bili ograničeni, te su za ove analize korišteni podaci iz EVS-a. Od ukupno 1889 ispitanika u Italiji, samo 49 se izjasnilo kao glasači FdI, što je značajno manja brojka od one u ESS-u. Analiza podataka je pokazala kako 55.5% glasača FdI nema mnogo povjerenja u medije tiska. 10.5% uopće nema povjerenja u tisak, mada 34% ima dosta povjerenja u ove medije, ali nitko od glasača FdI u uzorku ne vjeruje medijima tiska u potpunosti.

Povjerenje u tisak	Partido democratico	2.49	.871
	Movimento 5 Stelle	2.90	1.000
	Forza Italia	2.69	1.000
	Lega	2.86	1.000
	Fratelli d'Italia	2.77	
Koliko često novinari u zemlju pružaju fer i objektivne izvještaje tijekom izbora	Partido democratico	2.27	1.000
	Movimento 5 Stelle	2.56	1.000
	Forza Italia	2.45	1.000
	Lega	2.50	1.000
	Fratelli d'Italia	2.52	

Fig. 6.4. Povjerenje u tisak i povjerenje u novinare tijekom izbora.

Glasači FdI se u prosjeku ne razlikuju značajno od glasača ostalih partija po pitanju povjerenja u tisak. Po pitanju povjerenja u novinare tijekom izbora nema značajnih razlika između glasača FdI i ostalih glasača.

Diskusija

Kako je radikalna desnica vidjela veliki rast u prethodnih nekoliko godina, važno je razumjeti razloge iza njihovog uspona, kao i upoznati se s njihovim glasačima. Cilj ovog rada jest upravo istražiti karakteristike glasača radikalne desnice u Europi, uz fokus na njihove demografske karakteristike, političke stavove i medijske navike.

Glasači stranaka radikalno-desničarskih partija u Švedskoj i Poljskoj se značajno razlikuju od glasača ostalih partija u tim zemljama. Njihovi glasači su prosjeku stariji, više je muškaraca nego žena, te imaju značajno manje povjerenja u tradicionalne medije i institucije kao što su Europski parlament, vlast, Ujedinjene narode i pravni sisteme. Značajno su skloniji vjerovanju u teorije zavjera i u prosjeku ne smatraju online dezinformacije velikim problemom. Međutim, ne koriste tradicionalne medije ništa manje u poređenju s ostalim glasačima. Što se tiče religioznosti, u Švedskoj nije pronađena značajna razlika između glasača Švedskih demokrata i glasača drugih partija, dok su glasači Prava i Pravde daleko religiozniji od ostalih glasača.

Italija odskaka od ovog šablona. Iako su i glasači Fratelli d'Italia većinom stariji muškarci, njihovi glasači su daleko raznovrsniji od glasača radikalno-desničarskih partija u Švedskoj i Poljskoj. Prije svega, glasači FdI u prosjeku imaju više povjerenja u političare, medije i institucije. Isto tako nisu ništa više prijemčivi teorijama zavjera u poređenju s ostalim glasačima. Čak i što se tiče religioznosti, dosta su "šareni" te imaju jako religioznih glasača skoro isto toliko koliko i onih nereligioznih.

Glasači FdI također nisu ništa manje niti više obrazovani u prosjeku u poređenju s ostalim glasačima, a razlika nema ni u prihodima. Što se tiče političkih stavova, glasači FdI isto tako nemaju pretjerano konzervativne stavove u poređenju s drugim glasačima. Međutim, ovo može biti vezano za činjenicu da u Italiji postoji više različitih radikalno-desničarskih i populističkih partija nego u Švedskoj ili u Poljskoj, te nisu svi glasači s konzervativnijim, nacionalističkim i populističkim stavovima koncentrirani oko FdI. Stoga u poređenju s ostalim partijama, glasači Fratelli d'Italia izgledaju "umjerenije". Analiza podataka je pokazala da u većini slučajeva značajnih razlika između glasača svih partija u Italiji nema. Značajne razlike pronađene su samo u poziciji na lijevo-desno skali glasača, gdje se pokazalo kako su glasači FdI daleko više desno od ostatka ispitanog glasačkog tijela. Osim toga, iako nije bilo mnogo značajnih razlika između glasača u Italiji, glasači FdI i dalje imaju glasački profil sličan glasačima radikalne desnice u Poljskoj i Švedskoj, o čemu će biti još riječi.

Važno je napomenuti i kako su postojale velike razlike između broja uzoraka za svaku grupu glasača. U slučaju Švedske, uzorak je sadržao najviše glasača Moderata (390), dok je najmanje bilo glasača Zelenih (91). U uzorku Poljske bilo je daleko najviše glasača Prava i Pravde (622), a najmanje glasača Nestranačke koalicije i lokalne samouprave (38). U Italiji je najviše bilo glasača Demokratske partije (315) a najmanje glasača partije +Europa.

Zbog ovakvih razlika u uzorcima su rađene analize koje uzimaju u obzir ovakve razlike, međutim, to ne mijenja činjenicu da nejednaki uzorci teško mogu da pruže potpunu sliku.

Na osnovu dostupnih podataka i njihove analize možemo zaključiti kako su glasači trenutno vladajućih partija radikalne desnice u Švedskoj, Italiji i Poljskoj uglavnom ljudi iznad 40 godina, te kako ove stranke izuzetno rijetko privlače najmlađe glasače, što je konzistentno u sva tri slučaja. Sve tri stranke također uglavnom privlače glasače iz srednje klase, mada nije zanemarljiv ni broj glasača iz radničke klase. Glasaci sve tri stranke od interesa također rijetko imaju univerzitetsko obrazovanje, budući da glasači s univerzitetskim obrazovanjem ne prelaze četvrtinu ispitanika koji su glasali za radikalne stranke u pitanju. Mjesto u kojem glasači žive unutar zemlje nije pretjerano relevantno za predviđanje njihovog glasovanja pošto su glasovi u sva tri slučaja prilično ravnomjerno raspoređeni.

Glasaci sve tri partije također dosljedno imaju nisko povjerenje u političare, Ujedinjene narode, Europsku Uniju i pravni sistem u svojoj državi. Još jedna karakteristika koju dijele jest averzija prema migrantima, posebice onim iz siromašnijih zemalja i migrantima rase drugačije od rase većine u zemlji. Veliki broj glasača sve tri stranke je odgovorio kako migranti čine zemlju lošijim mjestom za život, te kako vlasti treba da puštaju manje migranata u zemlju.

Stupanj religioznosti je aspekt s najvećim razlikama između glasača odabranih partija. Dok glasači Švedskih demokrata nisu uopće religiozni, glasači Prava i Pravde su izuzetno religiozni, a glasači Braće Italije padaju negdje po sredini spektra. Razlog ovome može biti činjenica da je stranka Pravo i Pravda od svog početka bila izuzetno religijski nastrojena, za razliku od Švedskih demokrata i Braće Italije koje su više isticale nacionalni aspekt identiteta.

Glasači sve tri stranke cijene život u demokratskoj zemlji, što je u skladu s definicijom radikalne desnice koja pokušava da promjeni sistem na demokratski način i unutar ustaljenih državnih okvira. S druge strane, njihovi stavovi o demokraciji se dosta razlikuju. Glasači Švedskih demokrata su od sve tri partije najmanje zadovoljni time kako demokracija funkcionira u njihovoj zemlji, drže populističke stavove, vjerujući da im politički sistem ne dozvoljava da značajno utječu na političke odluke i smatraju kako elite imaju prednost kada se radi o politici i društvu. Glasači Prava i Pravde su umjereniji u svojim populističkim stavovima, iako veliki broj također vjeruje kako elite imaju prednost u političkim odlukama. Zadovoljniji su i funkcioniranjem demokracije u svojoj državi, te smatraju kako mogu da imaju utjecaja na političke odluke. Glasači Braće Italije su, od glasača tri navedene partije, najuvjereniji u mogućnost naroda da izdejstvuje društvene i političke promjene. Usprkos ovome, nešto manje su zadovoljni funkcioniranjem demokracije u svojoj zemlji u poređenju s glasačima Prava i Pravde.

Glasači sve tri partije uglavnom nisu samopouzdana što se tiče svoje sposobnosti da sudjeluju u politici. Svi glasači ovih partija su u prosjeku iznosili oko 2.20 na skali samopouzdanja od 1 do 5. Glasači sve tri stranke su također uglavnom zainteresirani za politiku, ali ne pretjerano. Iznenadujuće, glasači radikalne desnice u prosjeku nisu pretjerano patriotski nastrojeni, bez jako visokih procjena svoje emotivne vezanosti za zemlju u kojoj žive.

Primjetan je i trend generalno niskog povjerenja u tisak i izvještavanje novinara tijekom izbora. Glasači sve tri partije u prosjeku ne provode preko sat i pol dnevno informirajući se putem tradicionalnih medija, mada ih ne izbjegavaju aktivno. Daleko više su aktivni online, a prethodna istraživanja (Reuters, 2023) su pokazala i kako se većina stanovništva u ovim zemljama uglavnom i informira online, uključujući i društvene medije.

Ono što na osnovu ovog istraživanja možemo reći o glasačima radikalne desnice u pomenutim zemljama od interesa jest da uglavnom pripadaju starijim dobnim grupama. Razlog za ovo možda leži u činjenici da su mlađi ljudi skloniji pomjeranju lijevo na skali političkih vrijednosti, dok su stariji ljudi skloniji pomjeranju desno (Geys, Heggedal & Sorensen, 2022), te ne treba da nas čudi ni to što se njihovi glasači nalaze na desnoj strani skale. Glasači radikalne desnice u pomenute tri zemlje su također uglavnom manje obrazovani od ostalih glasača, a prethodna

istraživanja su pokazala kako su manje obrazovani birači skloniji ovakvom izboru od obrazovanih zbog toga percepcije o etničkim prijetnjama, kao i autoritarnih političkih ideala (Savelkoul & Scheepers, 2016:342). Možemo reći i kako su ovi glasači skloniji vjerovanju u teorije zavjere, što je moglo utjecati na njihove političke izbore, s obzirom na to da su teorije zavjera o kojima su ispitivani vezani za elite koje kontroliraju svijet, a partije radikalne desnice koje smo ispitivali koriste populističke točke razgovora kako bi privukli glasače. Uzevši ovo u obzir, ima i smisla i to da su ovi glasači također nepovjerljivi prema institucijama, što je također u skladu s točkama razgovora radikalne desnice o anti-establišmentu. Iako su sve tri partije od interesa za ovo istraživanje, u trenutku pisanja ovog rada, na vlasti, njihovi glasači nisu pretjerano zainteresirani za politiku, niti su samopouzđani što se tiče svoje sposobnosti da sudjeluju u istoj. Iako je nativizam karakteristika radikalne desnice, za njene glasače patriotizam nije prioritet kao što je bilo očekivano. Ipak, šovinizam države blagostanja je bitna značajka radikalne desnice za ove glasače, s obzirom na to da se uglavnom protive prilivu migranata iz siromašnijih zemalja. Percepcija o etničkim prijetnjama se vezuje i za ovaj izbor, jer glasači radikalne desnice nisu susretljivi prema migrantima rase različite od većine stanovništva.

Glasači pomenutih partija uglavnom pripadaju srednjoj klasi. U prosjeku imaju više muških nego ženskih glasača. Ove zajedničke karakteristike su priložene kao odgovor na treće istraživačko pitanje: Koji su politički stavovi i demografske karakteristike glasača vladajućih stranaka u pomenutim državama?

Ispitani glasači radikalne desnice u Europi u prosjeku provode više vremena online nego informirajući se putem tiska, televizije i radio programa. Ranija istraživanja su pokazala kako je internet glavni izvor informacija za stanovnike ovih zemalja (Reuters, 2023). Međutim, ista istraživanja su pokazala i kako su najpopularniji online i offline izvori upravo javni servisi za informiranje. Istraživanje u ovom radu je pokazalo kako glasači radikalne desnice uglavnom ne vjeruju da online svijet izlaže ljude dezinformacijama i lažnim vijestima. Imaju manje povjerenja u tisak i fer i objektivno izvještavanje novinara tijekom izbora. Na osnovu ovoga možemo odgovoriti na istraživačko pitanje “Da li glasači radikalne desnice u Italiji, Švedskoj i Poljskoj imaju manje povjerenja u tradicionalne medije?” sa da. Međutim, na prvo istraživačko pitanje: “Da li glasači radikalne desnice u Europi informacije dobivaju većinski putem društvenih mreža

i nepouzdatih/pristranih web portala?” je teže odgovoriti, s obzirom na to da informacije o tome koje web stranice su kod njih najpopularnije nisu bile dostupne.

Na kraju, potrebno je pomenuti i kako su neke od razlika u karakteristikama glasača proizvod posebnosti zemalja u kojima se glasači nalaze, kao i proizvod posebnosti partija za koje su glasali. Na primjer, veća religioznost glasača radikalne desnice u Poljskoj može se pripisati religioznom nasljedstvu Prava i Pravde, dok se rodni disparitet kod glasača Švedskih demokrata može objasniti tradicionalnim pogledima na rod desno nastrojenih glasača u zemlji uopće.

Zaključak

Ovo istraživanje je za cilj imalo opisati glasačke profile glasača radikalne desnice u Europi, točnije u Švedskoj, Poljskoj i Italiji, kao i karakteristike datih profila usporediti s profilima ostalih glasača u tim zemljama. Karakteristike od interesa za ovaj rad uključuju demografske karakteristike, političke stavove, kao i medijske navike, uz poseban fokus na nivoe povjerenja prema institucijama i tradicionalnim medijima. Analizirana je i sklonost ovih glasača ka vjerovanju u teorije zavjere, te koliko smatraju online dezinformacijama problemom za svoje društvo.

Analiza postojećih podataka koji se oslanjaju na intervjue i ankete obavljene u sve tri zemlje je pokazala kako su glasači radikalne desnice u Europi uglavnom stariji glasači, s manjim stupnjem obrazovanja od ostalih glasača, te kako češće vjeruju u teorije zavjere i smatraju da elite podrivaju volju naroda, što ukazuje na populističke stavove. Također se u prosjeku više protive pritjecanju migranata u svoje zemlje, i manje se zalažu za prava LGBTQ osoba. Glasajući ovih partija također provode dosta vremena online, ali ne izbjegavaju tradicionalne medije. Međutim, manje su povjerljivi prema tradicionalnim medijima. Ova kombinacija populističkih stanovišta, manjka povjerenja u medije i anti-migracionih politika možda ukazuje na to da je iskrsavanje post-truth društva u Europi imalo utjecaja na uspon radikalne desnice, mada bi dalja istraživanja bila potrebna za iznošenje takvih tvrdnji.

Literatura

1. Akerlund, Mathilda (2020) *The importance of influential users in (re)producing Swedish far-right discourse on Twitter*. Umea: Umea University, Sweden
2. Akerlund, Mathilda (2021) *Influence Without Metrics: Analyzing the Impact of Far-Right Users in an Online Discussion Forum*. U: Social Media + Society April-June 2021: 1–11, SAGE.
3. Bennett, Lance. (2012) *The Personalization of Politics Political Identity, Social Media, and Changing Patterns of Participation*. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science. 644. 20-39. 10.1177/0002716212451428.
4. Bale, T. (2003). *Cinderella and her ugly sisters: The mainstream and extreme right in Europe's bipolarising party systems*. West European Politics, 26, 67–90.
5. Buttlere, B., & Buder, J. (2017) *Reading more vs. Writing back: Situation affordances drive reactions to conflicting information on the internet*. Computers in Human Behavior, 74, 330–336. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.04.041>
6. Bryant, Miranda (2022) Sweden on 'high alert' for election interference amid Russia tensions. *theguardian.com* 4.rujna. <https://www.theguardian.com/world/2022/sep/04/sweden-high-alert-election-interference-amid-russia-tensions> Pristupljeno 15. Lipnja, 2023.
7. Boucher, Vincent (2022) *Down the TikTok Rabbit Hole: Testing the TikTok Algorithm's Contribution to Right Wing Extremist Radicalization*. Ontario: Queen's University Kingston, Canada.
8. Caiani, Manuela i Parenti, Linda (2009) *The Dark Side of the Web: Italian Right-Wing Extremist Groups and the Internet*. South European Society and Politics. 14. 273-294. 10.1080/13608740903342491.
9. Caplan, Robyn i Boyd Danah. *Who's Playing Who? Media Manipulation in an Era of Trump*. U: Trump and the Media. Cambridge, MA: MIT Press

10. Ennsler-Jedenastik, Laurenz (2017) *Welfare Chauvinism in Populist Radical Right Platforms: The Role of Redistributive Justice Principles*. Social Policy & Administration. 52. 10.1111/spol.12325.
11. Fridlund, Patrik (2020) *Post-truth Politics, Performatives and the Force*. U: Jus Cogens 2:215–235
12. Gorwa, Robert (2017) *Computational Propaganda: Political Parties, Politicians, and Political Manipulation on Social Media*. Oxford, UK: Oxford University Press.
13. Geys, Benny i dr. (2022) *Age and vote choice: Is there a conservative shift among older voters?* Electoral Studies, Volume 78
14. Hedman, Freja i Sinvert, Fabian (2018) *Swedish election second only to US in proportion of 'junk news' shared*. Oxford: Oxford University.
15. Hellstrom, Anders i Nilsson, Tom (2010) *'We Are the Good Guys': Ideological positioning of the nationalist party Sverigedemokraterna in contemporary Swedish politics*. Ethnicities, 10(1), 55–76
16. Hörnquist, John (2023) *Sweden's Messy Six Months of Right-Wing Government*. 16. Ožujka, 2023. Pristupljeno 6. lipnja. <https://www.rosalux.de/en/news/id/50130/swedens-messy-six-months-of-right-wing-government>
17. Holm, M. (2022) *Beyond Antifeminist Discourses: Analyzing How Material and Social Factors Shape Online Resistance to Feminist Politics*. Social Politics: International Studies in Gender, State & Society, p. jxac022.
18. Jungar, Ann-Cathrine & Jupskås, Anders (2014) *Populist Radical Right Parties in the Nordic Region: A New and Distinct Party Family?* Scandinavian Political Studies. 37. 10.1111/1467-9477.12024.
19. Jungar, Anne-Catherine (2022) *NORMALISING THE PARIAS The Sweden Democrats Path from Isolation to Government*. Bonn: Friedrich Ebert Foundation
20. Karl, P. (2019) *Creating a new normal: the mainstreaming of far-right ideas through online and offline action in Hungary*. In M. Fielitz and N. Thurston (Eds.), *Post-digital cultures of the far right: Online actions and offline consequences in Europe and the US* (pp. 67-78).

21. Kenes, Bulent (2020) *The Sweden Democrats: Killer of Swedish Exceptionalism*. Brisel: European Center for Populism Studies.
22. Kitschelt, H. (2018) *Party systems and radical right-wing parties*. 10.1093/oxfordhb/9780190274559.013.9.
23. Lyons, Matthew (2017) *CTRL-ALT-DELETE: The origins and ideology of the Alternative Right* Chicago: Political Research Associates.
24. Lewandowsky, Stephan & Ecker, Ullrich & Cook, John. (2017) *Beyond Misinformation: Understanding and Coping with the "Post-Truth" Era*. Journal of Applied Research in Memory and Cognition. 6. 10.1016/j.jarmac.2017.07.008.
25. Marwick, Alice (2017) *Media Manipulation and Disinformation Online*. Data and Society Research Institute.
26. Mudde, C., & Rovira Kaltwasser, C. (2018) *Studying Populism in Comparative Perspective: Reflections on the Contemporary and Future Research Agenda*. Comparative Political Studies, 51(13), 1667–1693. <https://doi.org/10.1177/0010414018789490>
27. Mudde, C. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge University Press.
28. Mudde, C., & Rovira Kaltwasser, C. (2012) *Populism in Europe and the Americas: Threat or Corrective for Democracy?* Cambridge University Press
29. Nourbaksh, Seyed Nader (2023) *Rise of the Far Right parties in Europe: from Nationalism to Euroscepticism*. Geopolitics Quarterly, Volume: 18, No 4, Winter 2023 PP 47-70
30. Newman N, Fletcher R (2017) *Bias Bullshit and Lies: Audience Perspectives on Low Trust in the Media*. Oxford: Reuters Institute.
31. Nic Newman i dr. (2023) *Reuters Institute Digital News Report 2023*. London: Reuters.
32. Pankowski, Rafal (2017) *The Populist Radical Right in Poland*. London: Routledge.
33. Pytlas, Bartek. (2021) *From Mainstream to Power: The Law and Justice Party in Poland*. 10.5771/9783845297996-401. U: Decker, F./Henningsen, B./Lewandowsky, M./Adorf, P. (eds.) "Aufstand der Außenseiter. Die Herausforderung der europäischen Politik durch den neuen Populismus" (pp.401-414)

34. Rydgren, Jens i dr. (2019) *Sweden Democrat voters. Who are they, where do they come from, and where are they headed?* Stockholm: Institute for Future Studies.
35. Rydgren, J. (2017). *Radical right-wing parties in Europe: What's populism got to do with it?* *Journal of Language and Politics*, 16, 485–496.
36. Rydgren, J. (2018). *The radical right: An introduction*. In J. Rydgren (Ed.), *The Oxford handbook of the radical right*. Oxford University Press.
37. Rodriguez-Aguilera, Cesareo (2014) *The Rise of The Far Right in Europe*. Barcelona: European Institute of the Mediterranean.
38. Scott, Mark (2022) The real threat to Italy's election: Home-grown social media lies. Politico.eu. 20. rujan. <https://www.politico.eu/article/italy-giorgia-meloni-brothers-of-italy-mario-draghi-elections-media-voting-online-falsehoods/> Pristupljeno 20. svibnja.
39. Schultheis E. (2019). *The Far Right Wants to Gut the EU, Not Kill It* <https://www.theatlantic.com/international/archive/2019/05/far-right-politicians-euroskeptics-election-europe/588316/>.
40. Strömbäck, J. i Theorin, N. (2020) *Some Media Matter More Than Others: Investigating Media Effects on Attitudes toward and Perceptions of Immigration in Sweden*. *International Migration Review*, 54(4), 1238–1264. <https://doi.org/10.1177/0197918319893292>
41. Stier, S., Kirkizh, N., Froio, C., & Schroeder, R. (2020) *Populist Attitudes and Selective Exposure to Online News: A Cross-Country Analysis Combining Web Tracking and Surveys*. *The International Journal of Press/Politics*, 25(3), 426–446. <https://doi.org/10.1177/1940161220907018>
42. Schafer, Armin (2021) *Cultural Backlash? How (Not) to Explain the Rise of Authoritarian Populism*. *British Journal of Political Science* (2022), 52, 1977–1993 doi:10.1017/S0007123421000363
43. Sondel-Cedarmas, Joanna (2022) *Giorgia Meloni's new Europe: Europe of sovereign nations in the Brothers of Italy party manifestos*. London: Routledge.
44. Storace, Francesco (2020) *Giorgia Meloni mette sul piatto dei Conservatori il Manifesto per la Nuova Europa dei valori*. *Secolo d'Italia*, 4. veljača

www.secoloditalia.it/2020/02/giorgia-meloni-mette-sul-piatto-dei-conservatori-ilmanifesto-per-la-nuova-europa-dei-valori/ Pristupljeno 8. srpnja.

45. Savelkoul, Michael & Scheepers, Peer. (2016) *Why lower educated people are more likely to cast their vote for radical right parties: Testing alternative explanations in The Netherlands*. *Acta Politica*. 52. 10.1057/s41269-016-0031-z.
46. Tondo, Lorenzo (2022) Fanpage: the Italian website that went from gossip to award-winning scoops. *Theguardian.com* 10. siječanj <https://www.theguardian.com/world/2022/jan/10/fanpage-the-italian-website-that-went-from-gossip-to-award-winning-scoops> Pristupljeno 1. kolovoza.
47. Trevisan, Filippo (2018) *“Mapping the Search Agenda” – Election case studies from Italy, the UK and the U.S.* U: (Mis)Understanding Political Participation Digital Practices, New Forms of Participation and the Renewal of Democracy. London: Routledge
48. Trochonowicz, M. i dr. (2019) *Wykorzystanie Internetu przez Prawo i Sprawiedliwość w kampanii wyborczej do wyborów parlamentarnych w Polsce w 2015 roku*. Krakow: Jagiellonian University
49. Zuckerman, Phil (2014) *Atheism, Secularity, and Well-Being: How the Findings of Social Science Counter Negative Stereotypes and Assumptions*. Claremont: Pitzer college.

Online izvori

1. Ipsos (2018) POLITICAL ELECTIONS in ITALY, Post vote analysis. <https://www.ipsos.com/en/political-elections-italy-2018>

Abstract

This paper aims to describe the voter profiles of the radical in Europe, precisely in Sweden, Poland and Italy, and compare them to voters of other parties in their respective countries. Such research can provide us with a significant insight into the voter preferences of the radical right voters in Europe, mainly their political preferences and their media habits. This research can also help us learn more about the demographic characteristics of these voters. One of the key points of this research is to measure and compare the levels of trust that the voters of the radical right hold for traditional media and established political institutions. In order to reach this information, data from European Value Survey and European Social Survey was analyzed via a data analysis program SPSS. The findings of the paper indicate that the voters of the radical right are usually older in average compared to the voters of other parties, as well as that they are commonly less educated, more likely to believe in conspiracy theories and less likely to trust traditional media and political institutions. These findings may or may not indicate a coherence between post truth society and the rise of radical right in Europe.

Sažetak

Ovaj rad ima za cilj opisati biračke profile radikala u Europi, točnije u Švedskoj, Poljskoj i Italiji, te ih usporediti s glasačima drugih stranaka u njihovim zemljama. Takvo istraživanje može nam pružiti značajan uvid u biračke preferencije birača radikalne desnice u Europi, ponajprije u njihove političke preferencije i medijske navike. Ovo istraživanje također nam može pomoći da saznamo više o demografskim karakteristikama ovih glasača. Jedna od ključnih točaka ovog istraživanja je izmjeriti i usporediti razine povjerenja koje birači radikalne desnice imaju u tradicionalne medije i političke institucije. Kako bi se došlo do ovih informacija, podaci iz European Value Survey i European Social Survey analizirani su putem programa za analizu podataka SPSS. Nalazi rada pokazuju da su birači radikalne desnice obično u prosjeku stariji od birača drugih stranaka, kao i da su najčešće manje obrazovani, skloniji su vjerovanju u teorije zavjere i manje vjeruju tradicionalnim medijima i političkim institucijama. Ova otkrića mogu, ali i ne moraju, ukazivati na koherentnost između post truth društva i uspona radikalne desnice u Europi.